

Gradu Amaierako Lana

GIZARTE HEZKUNTZAKO GRADUA

2022/2023 Ikasturtea

**Genero sozializazioaren ondoezak: feminismoa gizarte eta
hezkuntza arloko esku hartzearen ardatz gisa**

Egilea: Eider Herreros Perea

Tutorea: Maria Dosil Santamaria

Leioan, 2023ko ekainaren 6an

Genero sozializazioaren ondorezak: feminismoa gizarte eta hezkuntza arloko esku hartzearen ardatz gisa

Eider Herreros Perea

UPV/EHU

Genero sozializazioaren ondorioak nabarmenak diren arren, kausa anitzeko arazo isolatu moduan hartzen dira, generoa kausa bakarra izan daitekeenaren ideia baztertuz. Ikerketaren helburua, sozializazioa ulertzea eta emakumeetan duen eragina neurtzea da. Horretarako, 18 eta 50 urte bitarteko 235 pertsona parte hartu dute. Lortutako emaitzetan, aipagarria da, emakumeak harreman sexuafektiboetan itunduta dauden estereotipoengandik baldintzatuta jokatzeko dutela; jarrera sexistak gehiago onartzen dituztela; autokontzeptu fisiko baxuagoa dutela eta, emakumea subjektu pribatu gisa identifikatzen dela. Lagin honetan beraz, sozializazioaren ondorioak nabarmenak dira. Ikerketa egiteko, eskala berria sortu da, jada balidatutako eskaletan oinarrituz. Hurrengo ikerketetara begira, analisiarekin jarraitzea nahitaezkoa da, Gizarte Hezkuntzaren aldetik ekin ahal izateko. Horretarako, batik bat, eskala balidatu beharko da.

Genero sozializazioa, estereotipoak, rolak, sexismo onbera, feminismoa

Los efectos de la socialización de género son evidentes, pero se consideran como problemas aislados multicausales, desechando la idea de que el género pueda ser la única causa. El objetivo de la investigación es comprender la socialización y analizar lo que provoca en las mujeres. Para ello, han participado 235 personas de entre 18 y 50 años. En los resultados obtenidos se aprecia que las mujeres actúan condicionadas por estereotipos en las relaciones sexoafectivas; que aceptan más las actitudes sexistas; que tienen un menor autoconcepto físico y que la mujer se identifica como un sujeto privado. En conclusión, en esta muestra, los efectos de la socialización son evidentes. Para la realización del estudio se ha creado una escala con escalas validadas. De cara a próximas investigaciones, es importante continuar con el análisis del fenómeno, para poder actuar desde la Educación Social; para eso, se deberá validar la escala.

Socialización de género, estereotipos, roles, sexismo benevolente, feminismo

The effects of gender socialization are evident, but they are considered as multi-causal isolated problems, rejecting the idea that gender may be the only cause. The objective of the research is to understand socialization and analyze what it causes in women. For this, 235 people between the ages of 18 and 50 have participated. In the results obtained, it stands out that women act conditioned by social stereotypes in sexual-affective relationships; that they accept sexist attitudes more; that they have a lower physical self-concept and that the woman identifies herself as a private subject. Indeed, it can be said that in this sample, the effects of socialization are evident. To carry out the study, a scale has been created from validated scales. Facing future investigations, it is essential to continue with the analysis of the phenomenon, in order to act from Social Education; for this, the scale must be validated.

Gender socialization, stereotypes, roles, benevolent sexism, feminism

Aurkibidea

1. SARRERA	3
2. ESPARRU TEORIKO ETA KONTZEPTUALA	4
2.1. Genero sozializaziora hurbiltzeko terminologia	4
2.2. Genero sozializazioaren kontzeptualizazio orokorra	5
2.3. Jendartearen baloreen antolaketa sinbolikoa	6
2.3.1. Genero-rolen esleipen ontologikoa kulturaren oinarrituz	6
2.3.2. Genero estereotipoak kulturaren oinarrituz	8
2.4. Indarkeria motak: Sexismo ezberdinak	8
2.5. Genero sozializazioaren ondorioak	11
2.6. Feminismoa: Genero sozializazioaren aurrean erantzuna	12
3. HELBURUAK ETA HIPOTESIAK	14
4. METODOLOGIA	14
4.1. Ikerketaren diseinua	14
4.2. Partaideak	14
4.3. Tresnak	15
4.4. Prozedura	18
4.5. Datuen analisia	18
5. EMAITZAK	19
5.1. Genero perspektiba eta erlazionatutako aldagaiak	19
5.2. Emakumeen jarrera harreman sexuafektiboetan	19
5.3. Emakumeak eta jarrera sexisten onarmena	20
5.4. Emakumeen autokontzeptua eta erlazionatutako faktoreak	21
5.5. Sexismo eta autokontzeptuaren arteko korrelazioa	22
5.6. Feminismoaren garrantzia emakumeetan	22
6. EZTABAIDA ETA ONDORIOAK	24
7. LIMITAZIOAK ETA ETORKIZUNEN IKERKETAK	25
8. ETIKA PROFESIONALA ETA DATUEN BABESA	26
1. ERREFERENTZIA BIBLIOGRAFIKOAK	26
9. ERANSKINAK	32

1. SARRERA

Sexu biologikoak, jendartean¹, emakumeak eta gizonak nola hezi behar diren zehazten du eta hori, genero sozializazioaren bitartez gertatzen da. Egun, sozializazio hori indarkeria edo biolentzia dela medio mantentzen da zeina bortitza edo onberazkoa edota zuzena edo estrukturala izan daitekeen, autore batzuen arabera. Horren oinarrian, hezkuntza dago, zeina formal eta ez-formalaren bitartez, jendartea den modukoa izatea ahalbidetuko duen, estereotipo edota rol zehatzak barneratzea ahalbidetuz.

Horrek, identitatean, autokontzeptu mailan, etab. eragin zuzena izango du. Egoera horretaz jabetzen hasia da jendartea, dena den, gizonen kasuan, zaila izan daiteke egoera pribilegiotsu horretaz jabetzea eta horrekin bukatu nahi izatea. Egoera berdina ematen da emakumeetan, ez baita erraza hezkuntzaren bitartez barneratutako baloreak baztertzea, itundutako bidea baino ez baitira jarraitzen ari.

Egia da fenomeno honen inguruko interesa handitu dela; dena den, honek eragiten dituen ondorioak, ezkutuan egoten jarraitzen dute, hauek modu isolatu moduan hartzen baitira, eta ez genero sozializazioaren ondoriotzat.

Horren aurrean, Gizarte Hezkuntzaren aldetik, gai honen inguruko lanketa egitea beharrezkoa izango da, arazo multifaktoriala delakoan. Gizarte Hezkuntzan komunitatean bizi diren pertsonen harremanak aztertu eta horietan sor daitezkeen arazoak identifikatzea beharrezkoa da. Genero sozializazioak gizakien harremantzeko modua baldintzatzen duenez, hura ezagutzea nahitaezkoa da. Harira, hezitzaile moduan, eskuragai dauden tresnak ezagutu behar dira, zeinak feminismoaren eskutik etor daitezkeen.

Hurrengo orrialdeetan zehar, genero sozializazioaren eta horrek eragindako ondorioen inguruko lanketa egin da. Horretarako, terminologiari hurbilpena egin eta gero, arlo teorikoa irakurtzeko aukera egongo da. Ondoren, 18 eta 50 urte bitarteko hartzaileak oinarri hartuko duen ikerketa bat egin da. Bukatzeko, emaitzak interpretatu eta horien araberrako ondorioak atera dira, zeinak etorkizuneko ikerketetan erabilgarriak izan daitezkeen. Kasu honetan, jada sortutako eta balidatutako hainbat eskala hartu eta berria sortzeko beharra agerian geratu da, ez baita aurkitu genero sozializazioaren aspektu ezberdinak neurtzen duen eskala balidaturik. *Etorkizuneko ikerketetara begira, fenomenoak ulertu bidean, estrategia metodologiko ezberdinak erabiltzea beharrezkoa izango da, hala nola, elkarriketak. Gainera, erabilia izan den eskala balidatzea ere, garrantzitsua izango da. Horrela, Gizarte Hezkuntzaren aldetik, arazoa ulertu eta erantzuna, horren ezagutzatik eman ahal izango da.*

¹ “Jendarte” terminoa erabiltzearen alde egin da, “gizarte” baino inklusiboagoa izan daitekeelakoan.

2. ESPARRU TEORIKO ETA KONTZEPTUALA

2.1. Genero sozializazioa hurbiltzeko terminologia

Genero sozializazioaren inguruko informazioa barneratzeko, hainbat kontzeptu argi izatea beharrezkoa da, ondoren azalduko dena ulertzeko helburuarekin.

- Sexua: Egoera organikoari egingo dio erreferentzia; hura, femeninoa edo maskulinoa izan daiteke eta ez dio soilik gizakiei erreferentzia egingo, baita landare edo animaliei ere, Real Academia Española (RAE)-ren arabera (2021a). Euskaltzaindiak (2022), ezaugarri fisikoen multzoari egiten diola erreferentzia ziurtatzen du.
- Generoa: Real Academia Española-k (2021b) definitzen duen moduan, indibiduok gizon edo emakume diren zehaztuko du, ikuspegi soziokulturaletik ulertuta, arlo biologikotik haratago. Harira, Bourdieu-ek (2000) ziurtatzen duenez, ez da indibidualki aztertzen den auzia, baizik eta sozialki hitzartuta dagoen kontzeptu bat.
- Identitatea edo Nortasuna: Jasotako sozializazioaren arabera identitatea edo nortasuna modu batean edo bestean garatuko da (Walker eta Barton, 1983). Ondorioz, testuinguruak eragin zuzena izango du (Ferrol-Pérez eta Bosch-Fiol, 2013), baita generoak ere; horren arabera, agente sozializatzaileak modu batean edo bestean ekingo baitute (Spence, 1999).
- Autokontzeptua: Norberak bere burua identifikatzeko duen modua izango da (López-Zafra eta López-Sáez, 2001); neurtzeko, hainbat auzi hartu behar dira kontuan: eskola, familia, arlo fisikoa, soziala eta emozionala. Autore batzuen arabera, identitatearekin harremanduta dago eta ondorioz, generoak (Amezcueta eta Pichardo, 2000) eta testuinguruak (Ferrol-Pérez eta Bosch-Fiol, 2013) autokontzeptuan eragingo du.
- Rolak: Jokatzeko modua edo jarrera baldintzatuko dute. Hauek gizon eta emakumeei esleitzen zaizkien baloreen arabekoak izango dira. Esaterako, emakumeei zaintza eta gizonei lan produktiboa esleitu eta horren arabera jokatu dute haien bizitzan. Jokabide horiek aztertzean, onartzean eta informazio horren arabera ekitean, rola barneratuta dituztela esan daiteke (Herrera-Santi, 2000).
- Estereotipoak: Inposatutako ideia sinpleak izango dira, zeinak oso barneratuta egongo diren. Horiek jokatzeko moduan eragin zuzena izango dute (Ruiz-Espinar, 2009).

2.2. Genero sozializazioaren kontzeptualizazio orokorra

Genero sozializazioa arau eta printzipio ezberdinen bitartez, jokabide desberdinak edota ideia eta baloreak barneratzean datza. Emakume edo gizon izatearekin batera, jokabide horiek mota batekoak edo bestelakoak izango dira (Ruiz-Espinar, 2009). Horiek betetzen ez dutenek, jendartetik at bizi direla kontsideratzen da (Ibarra, 1995). Hori dela eta, Meza-ren (2001) arabera, genero sozializazioa arazo multifaktorial moduan ulertu beharra dago, bizitzaren aspektu guztietan eragina izango baitu.

Hanish eta Fabes-en (2014) esanetan, sozializazioa 3 urteetatik aurrera finkatzen da, nahiz eta jaio baino lehenetik, estimulu ezberdinak jasotzen hasiko diren. Dena den, 3 urteetatik aurrera, momentu horretara arte jasotako jokabideak onartu eta barneratzen hasiko dira. Barneratze prozesu horretan, estimulu ugari egon daitezke: koloreen edo (arrosa, urdina) iragarkien bitartez (Vences, 2009) edota, egun modan jarri den Baby-Shower-arekin batera (Zúñiga-Bustamante, 2021). Horrek gizonen eta emakumeen sozializazio esperientzia desberdinak izatea eragiten du, esperientzia horiei eduki bat emanez sexuaren kategoria psikosozialari, arlo biofisiologikotik haratago (Linn eta Petersen, 1985). Harira, De Beauvoir-ek (1949) aipatu zuen moduan, emakumeak ez dira jaiotzen, baizik eta sortzen dira. Ideia horri ere, hainbat autoreek eusten diote, kultura eta hezkuntzaren bidez bihurtzen direla haurrak gizon edo emakume ziurtatuz (Colás-Bravo eta Villaciervos-Moreno, 2007; Nuñez *et al.*, 2008; Hanish eta Fabes, 2014; Cobo, 2012a).

Durkheim-ek (1976) zehazten zuen moduan, gazteen hezkuntza formala helduen eskuetan geratzen da. Horrek, denbora guztian atzeratuak dauden baloreak inposatzea eragiten du. Autore honen aburuz, horren arrazoia jendartean oinarritzko homogenitatea lortzea da, oreka mantendu dadin. Alabaina, badira eragile gehiago oreka hori mantentzera bideratuta daudenak, hala nola familia edo komunikabideak, zeinak bidea errazten duten, imitazio prozesuak direla eta.

Harira, García-Torres-en (2012) aburuz, prozesu horretan, Patriarkatuak² garrantzia hartzen du. Hura instituzio trans-historikoa da. Butler-ek (2009) Heteropatriarkatua mantendu bidean, arau femeninoak generoaren ugalketarekin eta botere-negoiazioarekin harremanak egongo direla defendatzen du. Horrek, produkzioa eta erabilgarritasuna bilatzera bideratzen ditu pertsonak. Ondorioz, kapitala erdigunean jartzea eragiten du, pertsonen ongizana bermatu baino, izan ere, garrantzitsuagotzat hartzen da sistemaren

² Autorearen arabera, "Patriarkatu" edo "Heteropatriarkatu" terminoa erabiltzen da. Lehenengoak ez du heterosexual izatea inposizio moduan hartzen. Bigarrena aldiz, Heterosexual eta Patriarkatu hitzen elkarketa bat da, zeina Monique Wittig-ren eskutik etorri zen, ziurtatu baitzuen harreman sexuafektiboak eta sistema politikoak guztiz bateratuta zeudela, pertsonak heterosexual izatea baldintzatuz (Poblete-Hernandez, 2014).

funtzionamendu egokia jendartearen ongizana baino. Esan daiteke beraz, genero sozializazioa kapitalismoaren eta neoliberalismoaren menpe ematen dela; horrek baina, ez du esan nahi, beste sistema batzuetan, balio antzekoak transmitituko ez liratekeenik (Cobo, 1995; Widgor, 2018).

Beraz, hezkuntza formal eta ez-formalaren bitartez, maskulinitatearen eta feminitatearen edukiei buruzko informazioa luzatzen da (Ruiz-Espinar, 2009; Zaro, 1999). Horretarako, mezu inplizituak eta hiztegia oinarri moduan hartzen dira. Prozesu honen bitartez, jendarteak emakume eta gizonak sortu egiten ditu eta horren arabera, bizi-ohiturak garatzen dira (Cobo, 2012b). Horrela, jendartea genero sozializazioa mantentzera bideratuta egotea lortuko da (Galarza-Fernandez *et al.*, 2016).

2.3. Jendartearen baloreen antolaketa sinbolikoa

Jendartearen funtzionamendua ulertu ahal izateko, Galarza-Fernandez-en *et al.* (2016) arabera, hura bi zatitan banatzen dela ulertzea beharrezkoa da. Alde batetik, nukleoa edo erdigunea dago eta bestetik, horren gaineko geruza. Baloreak nukleoan aurki daitezke, modu sinbolikoan eta horren gainean, gainontzeko bizipen, joera, ohiturak... ezarri egiten dira. Harira, nukleoko baloreak, maiz, kanporatzeko beharra dago, horien inguruan eztabaidatu ahal izateko. Horrela, jendartea aldatzeko eskumena aurkezten da. Nukleo horren baitan dauden ideiak, denbora guztian aldatu egiten dira, jendartea aldatuz doalarik. Dena den, aldaketak oso xumeak dira, beraz, egungo baloreak, emakumeei dagokienean, eta iraganean zeudenak, parekatu daitezke. Eztabaidaren sakontasun ezak sistemaren erabilgarritasuna zalantzan ez jartzea ahalbidetzen du. Ondorioz, De Miguel-ren (2003) arabera, jendarteak orokorki, sistemaren egitura onartu eta positibotzat hartzen du, nukleoko edukia babestuz.

Horrekin lotuta, rolak eta estereotipoak daude. Autore batzuen arabera, rolak nukleoan egongo dira eta ondorioz, estereotipoak, gaineko geruzan. Beraz, rolak egunerokoan jarraitzearekin batera, estereotipoak sortuko dira (Velandia-Morales eta Rincón, 2014). Beste baten aburuz aldiz, estereotipoak nukleoan egongo dira eta gaineko geruzan aldiz, rolak. Hau da, estereotipoek rolen esleipen ontologikoa eraikitzea ahalbidetzen dutela defendatzen du (Bourdieu, 2000). Egoera dena delarik ere, bada presio handia, jendartearen aldetik, emakumeak feminitatearen baitan kokatzeko (López-Zafra eta López-Sáez, 2001).

2.3.1. Genero-rolen esleipen ontologikoa kulturen oinarrituz

Jendartearen antolaketa ulertzen jarraitu bidean, norbanakoari esleitutako rolak ulertzeari ekingo zaio, ulertuta, jokabide inposatuak izango direla. Jada aztertu den moduan

genero sozializazioak, sexu bakoitzerako esleipen ontologiko bati eusten dio, rol maskulino eta femeninoari erantzunez. Alde batetik, espazio pribatu eta etxekoia -emakumeak- dago eta bestetik, alderdi publiko eta politikoa -gizonak-. Bi hauek jendartea den modukoa izatea ahalbidetzen du Cobo-ren (2012b) aburuz. Izan ere, egun, harreman gehienak heterosexuak izaten jarraitzen dute -inposizio moduan ulertuta- eta ondorioz, ontologia hori halakotu egiten da harreman sexuafektiboetan (Mateo-Gallego, 2011).

Alde batetik, gizonezkoek duten esleipenarekin batera, jendartea eraldatzeko ekimen aktibo moduan ikusten dute haien burua. Bestetik, emakumeei dagokionean, amodioa eta zaintza oinarritzat moduan hartu eta bizitza osoa horretara mugatu ohi dute. Harira, sexualitate eta pasibitatea oinarri hartuko dute, familia lehentasun moduan identifikatuz. Ontologia maskulinoak, aktibotasuna, norberaren meneratzea eta sentimenduen kontrolarekin bat egiten du (Cobo, 2012b). Gainera, gizonak mundu materialean eta emakumeak sentimenduen munduan murgilduta daudelaren ideia luzatzen da (Suberviola-Ovejas, 2018). Beraz, emakumeen sentiberatasunaren aurrean, gizonak arrazoia erabiltzeko heziak dira. Horrek, emakumeak ahul moduan eta gizonak ausart eta indartsu moduan hartzea eragiten du (Arnosó *et al.*, 2017). Horrekin batera, ikerketa batek hala baieztatu duen moduan, emakumeak gainontzeko pertsonen emozioak hobeto ulertzeko gaitasuna izaten dute, enpatikoagoak direla ziurtatuz (Tapia eta Marsh, 2006). Beraz, ontologiak harremanetan zein emozio edukitzen diren baldintzatzen du; ondorioz, ez da modu berdinean sentituko emakume moduan ala gizon moduan hezia izan dena (Suberviola-Ovejas, 2020).

Bestalde, harreman heterosexual batean, hau izango da esperoko dena Suberviola-Ovejas-en aburuz (2020): Gizonezkoen kasuan, rol maskulino tradizionala betetzea espero da. Horrekin batera, sexu-jardueraren itxura ematea; erabakiak hartzea; jarduteko modu egokia izatea; haren interesei lehentasuna ematea, etab. garrantzitsua izango da. Bestetik, emakumeei dagokionean, gizona aldatzeko aukera duela sentituko du; harremanaren barruan arazoak egonez gero, harengatik gertatzen direla pentsatuko du; zorte handia duelaren ideia izango du; gizonak izan ditzakeen jeloskortasunarekin lotutako sentimenduak onartuko ditu, etab. Horrez gain, Lorente-ren (2001) aburuz; gizonak emandako tratu txarrak justifikatuko ditu. Dena den, kontuan hartu behar da pertsona guztiak ezberdinak direla, beraz, rola eta horiek erangindako jokabideak ezberdinak izan daitezke (Rodríguez-Martín *et al.*, 2006).

2.3.2. Genero estereotipoak kulturen oinarrituz

Estereotipoak, ideia sinpleak izango dira, zeinak norbanakoaren jarduteko moduan integratuta egongo diren (Ruiz-Espinar, 2009). Esaterako: emakumeak irakurmenaren eta gizonak matematikaren arloa jarraitu behar dutelaren ideia dago, sexuaren arabera gaitasun inposatuetan oinarrituz (Del Rio *et al.*, 2016).

Harira, Fisas-en (1998) esanetan, emakumeak femeninoak eta gizonak maskulinoak bihurtuko dira. Horren bidean, emakumea ezta, samurra, maltzurra... izango da; gainera, gai unibertsalez, sentimentalez, intuitiboez eta erraiez arduratzeko gai ez denaren ideia babesten da. Freixas-Farré-k (2001) edertasuna, amodio naturala, amatasuna, zaintzailatasuna eta ongizatearen erantzulea izaterakin batera lotzen dela ziurtatzen du. Bestetik, autore honen arabera, gizonen dagokionean, ezagutza, gaitasunak... izan behar dituztela defendatzen da, sentigaitza eta gogorra izatearekin batera.

2.4. Indarkeria motak: Sexismo ezberdinak

Antolaketa sinboliko horrek, emakumeek pairatzen duten zapalkuntza sostengatzea ahalbidetzen du. Alabaina, mantenerako, biolentziak garrantzia hartuko du (Béjar, 2009). Autorearen arabera, modu ezberdinak daude biolentzia hori aurrera eramateko. Lehenik, Glick eta Fiske-ren (1996) aburuz, bortitza edo onberazkoa³ izan daiteke. Bortitza begi-bistaz identifikatzeko aukera egongo da, alabaina, onberazkoa identifikatzea zailagoa izango da.

Sexismo onbera ulertu bidean, maitasun erromantikoaren ideia nabarmendu beharra dago. Ortiz-Sanchez-ren (1997) arabera, ideia hau emakumeekin harreman zuzenagoa izango du. Emakumeek biolentzia erronka moduan hartu eta horri aurre egiteko auzi moduan hartuko dute, hura justifikatuz eta harremanarekin jarraitzearen erantzule bihurtuz (Gonzalez eta Santana, 2002). Jendartea, onespenean eta erabakitze askatasunean oinarritu ohi da. Umeak txikiak diren unetik, gizon zein emakumeak berdintasunean hezi eta bizi behar direlaren ideia transmititzen da. Horregatik, gaur egun, pertsona oro feminista moduan hartzen du bere burua, gizonen haiek amak, ikaskideak... pareko hartuz. Dena den, emakume zein gizonak “egia bikoitza”-n hezi egiten dira, Averroes Filosofoak⁴ ala izendatu zuelarik. Gizonen lehen “egia” haien burua feminista moduan hartzea bada ere, bigarren ideia emakumeak haiek zoriontsu izateko sortuak izan direla da (De Miguel, 2012). “Egi bikoitza” horretaz gain, jendartean, “moral bikoitza” ere nabarmena da. Corazón-en et al. (2008)

³ Sexismo onbera (gaztelaraz “benebolente”) Glick eta Fiske-ren (1996) aburuz, bortitzaren (“hostil”) gehigarria da. Ez da begi-bistaz identifikatuko, baina emakumeak bigarren maila batean mantentzea ahalbidetuko du.

⁴ Averroes filosofoak lehen aldiz, egi bikoitzaren kontzeptua babestu zuen. Alde batetik, arrazoien egi eta bestetik, fedearena. Haiek kontrajarriak izango dira, nahiz eta bateragarriak izan (Maiza, 1998).

arabera, teoria bati babesza emango zaio, errealitatean beste modu batean ekinez. Hau da, gizonek esaterako, feminismoaren aldeko joera dutela defendatu dezakete, jokabide matxistak izatearekin batera. Hau da, publikoki jendarteak onartutako etikaren alde egingo dute baina pribatuki, kontrako joera hartuko dute (Corazón *et al.*, 2008). Horrek, sexismo onbera egotea eragingo du eta askotan, ikusezina izango da (Glick eta Fiske, 1996).

Horrek, emakumeak gazteak direnetik sexismo mota hau onartzea eragingo du, indarkeria ikusezina izan daitekeelakoan (Arteaga-Millan eta Diaz-Sánchez, 2021) eta amodioaren inguruko ikuspegi kritikoa garatuta izango ez dutelakoan (Lairla eta Sánchez, 2019). Dena den, Oliver eta Valls-en (2004) ikerketa baten arabera, adinak berdin du, emakumeen kontrako biolentzia testuinguru guztietan ematen baita. Horren kausa aztertu nahian, Nazio Batuen *Emakumeen aurkako indarkeria mota guztiei buruzko azterketa sakona* [Estudio a fondo sobre todas las formas de violencia contra la mujer] informea (2006) aztertu eta horren arabera, ez dago arrazoï nagusi esanguratsurik. Horren aurrean baina, Ferrol-Pérez-ek et al. (2008) eta García-Torres-ek (2012) sistema eta aipatutako jendartearen antolaketa mantentzeko eta ondorioz, gizonezkoek haien pribilegioak ziurtatzeko ematen dela baieztatzen dute, emakumeak subordinatuta egotea ahalbidetuz.

Bigarrenik, Galtung-en (1990) arabera, indarkeria zuzena edo estrukturala izan daiteke. Zuzena pertsonen artekoa izango da eta estrukturala aldiz, instituzioek pertsonengan ezartzen dutena.

Zuzeneko indarkeriari dagokionean, *Osasunaren Munduko Erakundea*-k [Organización Mundial de la Salud] (OMS) (2002) munduko leku ezberdinetan aurrera eramandako 42 ikerketa jaso eta horietan emakumeen %10 eta %69 artean biolentzia fisikoa jasan izan dutela landu zen. Bestetik, indarkeria psikologikoa ere nabarmena dela aztertu zuten. Horren islari, biolentzia fisikoa pairatu duten emakumeen %80a, psikologikoa ere pairatu dutelaren datua dago (Blázquez-Alonso *et al.*, 2012). Harira, *Haurren Laguntzarako Nazio Batuen Funtza*-k [United Nations Children's Fund] (UNICEF) beste 23 ikerketa aztertu zituen, *Inocenti Ikerketa Zentroa*-ren [Innocenti Research Center] (Khan *et al.*, 2000) eskutik. Parte-hartzaile emakumezkoen %20 eta %50 artean indarkeria zuzena jasan izan duela agerian geratu zen.

Biolentzia estrukturalarekin jarraituz, ulertzeko, Bourdieu-ren (2000) arabera, estruktura materialak aztertu beharko dira (harreman ekonomikoak, politikoak, kulturalak...), hauen bitartez garatzen baita indarkeria mota hau. Horrela, jokabide patrioak inposatzen dira, zeinak emakumeei gehiago eragiten dieten. Harira, biolentzia mota honetan, kapitalismoan

zentratzeak garrantzia hartuko du. Modu koaktibo batean, hierarkikoki emakumeak maila baxuago batean egongo dira, baliabide materialak eskuratzeko gaitasuna ukatuko baitzaie. Genero-arauek espazioen banaketan eragiten dute; bereizten diren espazio publikoa eta pribatua, eta bereizketa hori nola gauzatzen den sexu-politiken zerbitzura dago; nor egongo den kriminalizatuta itxura publikoaren arabera zehaztuz (Butler, 2009). Gainera, egoera langile klaseko emakumea izanez gero, gehiago kaltetzen da (Galarza-Fernandez *et al.*, 2016). Hobeto ulertu bidean, indarkeria estrukturalaren adibide moduan emakume eta gizonen solbentzia ekonomikoa eta langabezia tasa azter daiteke, zeina espazio publikoaren banaketarekin harreman du daitekeen: Emakumeetan langabezia tasa gizonetan baino altuagoa da (Cebrián eta Moreno, 2008). Horren islari, *Estatistikako Instituto Nazionale*-ren [Instituto Nacional de Estadística] (INE) esanetan, 2021. urtean emakume aktiboen %16.7a langabezia zegoen; gizonei dagokionean aldiz, %13.1a (INE, 2021a). Horrek, solbentzia ekonomikoan eragina du. Lansariei dagokionez, emakumeek lanaldi totalen 16 euro lortzen bazituzten, gizonek, 17. Partzalean aldiz, emakumeek 11.1 euro eta gizonek 13.1 euro jasotzen zituzten (INE, 2019).

Honekin batera, biolentzia sinbolikoa ulertzea ere, beharrezkoa da, zeina estrukturalaren baitan egongo den, Fernandez-Herrería (1995) eta Galtung-en (2016) aburuz. Bourdieu-ren (2000) arabera, indarkeria sinbolikoa sistemaren egitura mantentzeko biolentziarik garrantzitsuena da. Autore honen aburuz, biolentzia hau ere, ikusezina da eta horrek arriskutsua izatea eragiten du. Pentsamendu, estereotipoen... bitartez transmititu egiten da eta biktimak horiek sinistu eta horien arabera jokatzera pasatzen dira. Beraz, jendartearen estruktura funtzionamendu egokia lortzeko sortua dago.

Indarkeriak eragiten duen emakumeen egoerari buelta emateko asmoz, bada diskurtso ahalduntzailea jendartean (De Miguel, 2012). Honen baitan, bakoitzak nahi duena lor dezakeela defendatu egiten da. Alabaina, autore honen aburuz, diskurtso hori neoliberal moduan ulertzea beharrezkoa da. Pertsona moduan, bakoitzak muga ezberdinak izango ditu, ondorioz, ezingo du gauza oro lortu. Hain modu positiboan pentsatzea neoliberal da eta emaitzak uste zirenak bezain onak ez direnean, arazoak ekar diezaioke pertsonari. Hori dela eta, diskurtsoa aldatzea eta norberak bere mugak ezagutzea izango litzateke bidea, beti ere jakinda, jendartea kapitalista eta lehiakorra dela (Puleo, 2005).

2.5. Genero sozializazioaren ondorioak

Behin egoera guztia ulertuta, nabarmena da genero sozializazioak ondorioak izango dituela indibiduoetan, jakinda gainera, estereotipo, rol edota baloreak mantentzeko indarkeria beharrezkoa dela. Horrek, emakumeen autokontzeptuan eragin dezake (Díaz-Aguado, 2003).

Alde batetik, kontuan hartuta rol eta estereotipoen esleipen ontologikoa, emakumeek eta gizonek garatuko duten identitatea ezberdina izango da eta testuinguruarekin bat datozen balioekin identifikatzeak garrantzia hartuko du (Spence, 1999; Esnaola, 2006; Font, 2002), emakume zein gizonen balorazio sozial positiboa, jendartearen balioekin bat egitearekin batera lortuko baita; hau da, feminitatea emakume bati egokitzen bazaio, egokitzen hartuko da, baina gizon bati egokitzeotan, negatibotzat; horrek, autokontzeptuan eragingo du (Lopez-Zafra eta Lopez-Saez, 2001).

Autokontzeptua eraikitzerakoan, De Miguel-ren (2012) aburuz, emakumeei esleitzen hasi zaizkien balioak liberalizatzailetzat hartzen hasiak dira jendartearen aldetik. Alde batetik, autokontzeptu fisikoan zentratuz, gorputzaren liberalizazioa dago. Balio garrantzitsuenetarikoen artean, emakumeak gorputzaren inguruan erabaki ahal izatea aurki daiteke, horrek, gorputza saltzea ahalbidetuz. Hori pentsaezina da, alde neoliberalistatik aztertzen ez bada, behintzat (De Miguel, 2012). Izan ere, gorputza eta pertsonaren arteko bereizketa egitearekin batera, gorputza merkantilizatzeko aukera ematen da. Horrela, emakume pobreak saldu eta gizon aberatsek erosteko aukera dute (Medina-Bravo, 2021; Rostagnol, 2018). Merkantilizazio horren arrazoia, gizonezkoei kultura honek eskainitako pribilegioekin batera eman da, zeinak arlo pribatu eta publikoan ematen diren, baina modu ezberdinean (Rodríguez-Martín *et al.*, 2006).

Horrek, emakumeen autokontzeptuan eragin zuzena izango du, izan ere, nahiz eta liberalizatzaile moduan ulertu, errealitatean emakumeak haien gorputza saltzen ari dira; horrek, autokontzeptu fisiko baxua izatea eragingo du, gizonek aldiz, altuagoa dutelarik (Alcaide-Risoto, 2009). Bestetik, autokontzeptu emozionala eta soziala ere landu beharra dago. Autore honek egindako ikerketa baten arabera, emakume gehiago daude batz besteko autokontzeptutik beherago kokatzen direnak; gizonak aldiz, kontrako joera hartzen dute. Horrek, antsietatea, depresioa, etab. suposa dezake emakumeetan (Amezcueta eta Pichardo, 2000). Harira, autokontzeptu globalean, gizonak dira autokontzeptu maila altuagoa dutenak (Amezcueta eta Pichardo, 2000; Bailey *et al.*, 1992; Bolognini *et al.*, 1996; Cairns *et al.*, 1990; Esnaola, 2004; Gabelko, 1997; Goñi *et al.*, 2004; Miller, 1979; Pastor *et al.*, 2003). Esan daiteke beraz, genero sozializazioak, aurretik aipatu moduan, identitatean (Spence, 1999;

Esnaola, 2006; Font, 2002) eta ondorioz, autokontzeptuan eragin zuzena izango duela (Lopez-Zafra eta Lopez-Saez, 2001). Egoera dena delarik, adinak autokontzeptuan eragin zuzena izango du (Behar eta Forns, 1984; García eta Peralbo, 2001; Lamborn eta Steinberg, 1993; Goñi-Palacios *et al.*, 2012): geroz eta adinez helduagoa izan, orduan eta autokontzeptu altuagoa izango dute. Dena den, Esnaola-k (2008) ez du uste adinarekin harremanduta egongo denik, baizik eta emakumeek nerabezaro eta gaztaroan pairatu behar duten gorputzarekiko presioarengatik, zeina askotan, bizitza osoan zehar mantentzen den.

2.6. Feminismoa: Genero sozializazioaren aurrean erantzuna

Aipatutako guzti horren aurrean, balore aldaketa egiteko bidea egiten hasia dela esan beharra dago (Barón-Cohen, 2005), nahiz eta esan bezala, oso prozesu motela den (Galarza-Fernandez *et al.*, 2016), jendartearen funtzionamendu osoa aldatu behar delako. Bidea egiteko, feminismoaren beharra nahitaezkoa da zeina interseksionala izan behar duen, biolentzia emakume guztietan eten dadin (de Miguel, 2003; Almendra, 2015). Millett-en (1995) arabera, mugimendu honek orden soziala eta kode kulturalari aurre egiten dio, nahiz hura oso errotuta egon, sistema kapitalistaren babesa dutelarik. Horren aurrean, egungo erronka genero ikuspegitik jendartearen emakumeek bizi dituzten egoera aztertzea eta ikustaraztea izango da, hala nola, arlo sozial, politiko, ekonomiko, kultural edota artistikoan. Horretarako, desberdintasun horiek sustatzeaz arduratzen diren mekanismo sozialak identifikatzea beharrezkoa izango da (de Miguel, 2003).

Horren bidean, Rex-ek (1985) babestutako karakterizazioarekin bat egin eta desberdintasun horiei ikuspegi teorikoa eskaintzearen alde egin beharko da De Miguel-ren (2012) arabera. Horrela, konfliktu guztiei teoria eta kontzeptu zehatzak lotzeko aukera egongo da. Horren aurrean, feminismoaren erantzuna beharrezkoa da Millet-en (1995) aburuz. Hura ulertzeko, alor femenino eta maskulinoa aztertu eta horri ikuspegi teorikoa eskaini ez ezik, herrialdearen egoera oinarri moduan hartzea beharrezkoa izango da. Zapalkuntza hori antzinetatik dator, sistema eta antolaketa sozial ezberdinetatik pasatuz (Cobo, 1995; Widgor, 2018). Dena den, feminismoaren baitan egondako olatu ezberdinekin, horiei aurre egiteko aukera egon da:

Teoria eta gizarte-mugimendu gisa, zailtasunez beteriko bide luzea egin du emakumeen aurkako indarkeria arazo sozial eta politiko gisa berrdefinitzera iritsi arte. Feminismoaren zeregin erabakigarrien artean, jendartearen finkatuta dauden legitimazio-modu anitzak eta kontrajarriak aurkitzea eta desartikulatzea izango dira (De Miguel, 2005, 232 or.).

Hurrengo taulan orain arte bizi izandako olatu feministak ikus daitezke:

1. Taula

Feminismoaren Olatuak Historian Zehar

GARAIA	URTEA	AZALPENA
Aurrekariak	XV-XVI. mendeak	Arlo sozialean agertutako injustizia sozial eta desorekak salatzen hasi ziren. Christine de Pizán-ek <i>La Cité des Dames</i> liburua idatzi zuen 1405. urtean, gizonen maskulinitatea zalantzan jarritz. Oraindik, feminismoaren kontzeptua agertu gabe zegoen ^a .
Lehen olatua	XVIII-XIX. mendeko lehen erdia.	Mundu mailako erreferenteen artean, François Poulain de la Barre dago, <i>De la igualdad de los sexos</i> obra argitaratu zuena ^b . Gainera, Gizonen Eskubideen zerrenda argitaratu zen eta Olympia de Gouges-ek emakumeetara moldatu zuen ^d .
Bigarren olatua	XIX. mendeko bigarren erditik XX. mendeko lehen hereneraino	Bozkatzeko eskubidea aitortzeaz gain, gizonentzako sortutako Eskubide zerrenda emakumeetara estrapolatzea eta onartzea lortu zen ^e . Harira, Mill-ek feminismoaren kontzeptualizazioa ahalbidetu zuen ^a .
Hirugarren olatua	XX. mendeko bigarren herenetik XXI. mendeko hasierara arte	Urrats garrantzitsuena Simone de Beauvoir-ek eman zuen <i>El segundo sexo</i> liburuarekin. Bertan emakumeak, sortu baino, bihurtzen direla zabaldu zuen ^f . Horrez gain, Patriarkatua eta Konstrukto Soziala bezalako terminoak babestu zituen ^a .
Laugarren olatua	Gaur egun	Feminismoa globalizatu da, edozein pertsona kontsidera daiteke feminista eta horrek, aniztasuna eragiten du ^g . Momentu honetan, feminismoa eta antikapitalismoa eskutik joan beharraren ideia agerian geratzen ari da ^h .

Oharra: ^a Aguilar-Barriga (2020). ^b León (2010). ^d Varela (2018). ^e Miyares (1999). ^f Cáceres (2021). ^g Cobo (2019). ^h Benería (2006).

Olatuetan ikusi den moduan, garaiaren arabera, gizonak izan dira mugimendu honetan publikoki, indar gehien hartu dutenak, jendartearen, haiek zirelako ahotsa zuten bakarrak. Egun, gizonek interesa galdu eta feminismoa emakumeek bereganatu dute (Cazes, 2004), hasieran emakume pribilegiotsuak mugimenduaren buru izanik eta egun, klase baxuko emakumeak mugimendua bereganatuz (Blanco, 2022). Horren harira, *Gizarte Hezkuntzaren aldetik eta hirugarren sektorearen begirunez, feminismoaren eta interseksionalitatearen aldeko*

posizionamendua hartzea beharrezkoa izango da, interbentzio sozialak alde horretatik planteatuz eta bide batez, honen garrantzia Gizarte Hezitzaileen Kode Deontologikoan txertatuz (Ytarte et al., 2019).

3. HELBURUAK ETA HIPOTESIAK

Genero sozializazioaren bitartez hedatutako rola eragindako jokabideak ulertu ahal izateko, honako hipotesi hauek planteatzen dira:

1. Hipotesia: Genero sozializazioaren eraginez, emakumeak harreman sexu emozionaletan familiar, emozional eta pribatuago jokatzen dute, gizonekin alderatuz.
2. Hipotesia: Emakume gazteak sexistak diren jarrerak gehiago onartzen dituzte, gizonekin alderatuz.

Bestetik, hurrengo hipotesiak burutu dira emakumeen autokontzeptu maila identifikatzeko eta pairatutako sexismoarekin harremana izan dezakeen neurtzeko:

3. Hipotesia: Emakume gazteak autokontzeptu fisiko baxuagoa dute, adin berdintsua duten gizonekin alderatuz.
4. Hipotesia: Geroz eta sexismo gehiago pairatu, orduan eta autokontzeptu fisiko baxuagoa izatearekin harremanduta dago.

Azkenik, jendarteak duen feminismoaren inguruko ulermen maila identifikatzeko hurrengo hipotesia burutu egin da:

5. Hipotesia: Emakume izatearekin batera, feminismoaren garrantzia hobeto ulertzen da.

4. METODOLOGIA

4.1. Ikerketaren diseinua

Ikerketa ez-esperimentaleko diseinu deskribatzaile eta korrelaziozkoa izan da, hain zuzen ere, zeharkakoa.

4.2. Partaideak

Ikerketa hau 235 pertsonak bete dute. Sexuan fokua jarritz, %76.2a (n=176) emakumea da eta %23.8a (n=56) gizona. Alabaina, %16.6a (n=39) ez da sexu biologiko horrekin identifikatzen, aldiz %83.4a (n=196) bai. Adin-tarteari dagokionean, %50.2a (n=118) 18 eta 28 urte-artean dago, %8.5a (n=20) 29 eta 39 artean eta %41.3a (n=97) 40 eta 50 artean. Harira, gehiengoak ez ditu seme-alabarik: %64.7ak (n=152), %35.3ak (n=83), bai. Orientazio

sexualari dagokionean, %83a (n=195) heterosexuala da, %13.6a (n=32) bisexuala, %3a (n=7) homosexuala eta bukatzeko, %0.4ak (n=1) bestelako orientazio sexuala dauka. Bestalde, laginaren %70.6a (n=166), azkenengo 12 hilabeteetan, iraupen luzeko (12 hil baino gehiago) harreman sexuafektibo batean murgilduta egon da; %29.4a, aldiz, (n=69) ez. Prozedentziari dagokionean, %94a (n=221) Mendebaldeko Europakoa da, %4.7a (n=11) Ekialdeko Europakoa eta bukatzeko, %1.3a (n=3) Amerikakoa. Kulturari dagokionez, %94.1a (n=221) kultura Okzidentala du, %0.4a (n=1) Oriental eta %5.5a (n=13) ez da Okzidentalarekin, Orientalarekin, Islamdarrarekin edo Afrikarrarekin identifikatzen. Ikasketa mailan fokua jarritz, %5.1a (n=12) D.B.H.a duela adierazi du, %6.5a (n=15) erdi mailako gradua, %25.1a (n=59) goi mailako gradua, %50.6a unibertsitateko ikasketak gauzatu ditu, %10.6a (n=25) masterra egin du, %0.4a (n=1) doktoratua dago eta %1.7a (n=4) formakuntza homologatuak gauzatu ditu.

4.3. Tresnak

Ikerketa hau aurrera eramateko, lehenik eta behin, datu soziodemografikoak ezagutu ahal izateko galdetegi bat luzatu da. Honen baitan, sexu biologikoa eta horrekiko identifikazioa; adin-tartea; parte-hartzaileek seme-alabarik al dituzten edo ez; orientazio sexuala; azkenaldian epe-luzeko harreman sexuafektiborik izan duten ala ez; jaiotze lurraldea; kultura; ikasketa maila; momentuan lan egiten duten edo ez; lanaldi mota; solbentzia ekonomikoa duten ala ez; diru-sarrera pertsonalak; hezkuntza-aisialdian emandako denbora eta bukatzeko, etxeko lanak egiten duten denboraren inguruko galderak luzatu dira.

Bestalde, hainbat eskala balidatu oinarri moduan hartu dira: *Neurtzeko tresnak eraikitze oinarriko printzipioak* [Principios básicos para la construcción de instrumentos de medición]-en (Barbero-García, 2006, 1-12 diapositibak) agertutako jarraipenak oinarri moduan hartu eta *ad hoc* moduko galdetegia sortu da. Sorkuntza beharrezkoa izan da, momentu honetan ez baita genero sozializazioaren aspektu ezberdinak neurtzen duen eskala balidaturik aurkitu. Horren bidean, 49 item bateratu dira, 5 azpi-ataletan banatuta.

Lehenik eta behin, galdetegian *Autokontzeptu fisiko, sozial eta emozionala neurtuz* atala dago. Hau aurrera eraman ahal izateko, *AF5* galdetegia (Garcia eta Musitu 1999) erabili da. Eskala honen barnean, autokontzeptu akademiko edo laborala, soziala, emozionala, familiarra eta fisikoa neurtzen dira, alabaina, fisikoko azpieskala osoa baino ez da erabili 0.77-ko fidagarritasunarekin (Alpha de Cronbach). Gainera, arlo emozionaleko 2 item eta beste biren artean, beste bat sortu da, hau da, totalen 3 item erabili dira (“gauza batzuen beldur naiz”), bestetik, sozialeko beste 2 (“Pertsona adeitsua naizela uste dut” edo “persona

ezezagunekin hitz egiteko zailtasunak ditut”) erabili dira eta bat alderantziz kodetuta zegoenez, alderantzizko kodea sortu behar izan da.

Bigarren azpi-atala *Emakume eta gizonak harreman sexuafektiboetan: balore sozial, pertsonal, familiarrak eta erraztasun sozialak* da. Honen baitan, 13 item daude, hainbat eskala balidatuetatik ateratakoak. Lehenik eta behin, *El cuestionario de actitudes hacia la igualdad de géneros (CAIG)* (Spence eta Helmreich, 1972) dago, zeina sei faktoretan banatuta dagoen: orientazio sexuala, sinbolismo erlijioso, bikoteen antolaketa eta baloreak, arlo pribatua, arlo publikoa eta sexualitate eta askatasun pertsonala. Azpi-atal honetan, bikoteen antolaketa eta baloreak eta arlo pribatua kategorietako item-ak aukeratu dira, baina ez dira azpi-eskala osoak erabili. Lehenengo faktoretik bi item eta bigarrenetik, item bat aukeratu da (“Emakumeek ezin izango dituzte inoiz gizon gozoak, otzanak eta etxeak baloratu”). Bigarrenik, *Escala de Interacciones Sociales del Cuestionario de Relaciones Hombre-Mujer (MFR)* (Spence et al., 1980) erabili da. Kasu honetan ere, eskala bi azpi-eskaletan banatuta dago, alde batetik, adierazkortasuneko azpi-eskala eta bestetik, elkarrekintza sozialeko azpi-eskala. Kasu honetan, adierazkortasuneko item bat aukeratu da (“Gustatzen zaidan gizon mota gogorra eta maskulinoa da”). Atal honekin jarraitzeko, *Multicultural Masculinity Ideology Scale (MMIS)* (Doss eta Hopkins, 1998) ere erabili da. Honen baitan, 35tik 5 item aukeratu dira, 2 item-en kodea alderantziz zegoelarik eta ingelesetik gaztelerara itzuli behar izan delarik (“Gizon batek ez luke beti bere familia babestu behar” edo “Balorea ez litzateke mutil batentzako beharrezkoa izan behar”); harira, honek ere bi azpi-eskala ditu: garaipenak eta hipermaskulinitate itxura; lehenengotik, 3 eta bigarrenetik, 2 item aukeratu dira. Azpi-atal honekin bukatzeko, *Ansiedad de Interacción Social* eskala dago (*SIAS*) (Mattick eta Clarke, 1998). Honetan 20 item daude, alabaina, 4 item baino ez dira aukeratu (“Emakumeek erraztasunak dituzte beren sentimenduak adierazteko” edo “Gizonak urduri jartzen dira beren sentimenduei buruz hitz egiterakoan”). Dena den, ez dira zehatz mehatz eskalatik hartu, honetara moldatzeko aldaketak beharrezkoak izan baitira.

Hirugarren azpi-atala *Emakumeen egoera ekonomikoa: produkzio- eta ugalketa-lana eta genero rola* da. Honen baitan, 11 item erabili dira. Lehenik eta behin, *El cuestionario de actitudes hacia la igualdad de géneros (CAIG)* (Spence eta Helmreich, 1972) erabili da. Aurretik aipatutako faktoreetatik, kasu honetan, 3 faktoreetako item solteak erabili dira, alor pribatu, publiko eta balore kultural eta bikotekoei erreferentzia eginez. Honekin batera, 8 item aukeratu dira (“Medikuen, abokatuen, enpresarien eta abarren belaunaldien familietan, hobe

da gizonetzko semeak karrera profesional bat ikastea, emakumeek baino arrakastarako aukera gehiago izango baitute” edo “Normala da, ebakuntza kirurgiko larri baten aurrean, gizonetzko zirujau bat nahiago izatea”). Gainera, *Multicultural Masculinity Ideology Scale (MMIS)* (Doss eta Hopkins, 1998) ere erabilia izan da, item bakarra erabiliz, itzulpena egin ostean (“Gizon bat dirutsua ez bada ere, horren itxura eman beharko luke”), garaipenak azpi-eskalatik eratorritakoa. Bukatzeko, asmatutako 2 item ere erabili dira (“Hobe da emakumeek zaintzarekin lotutako karrerak ikastea; izan ere, litekeena da etorkizunean familia, lagunak eta abar zaindu behar izatea”).

Laugarrenik, *Genero biolentzia gazteetan: sexismo onbera* azpi-eskala dago. Honetan, *Inventario de Sexismo Ambivalente para Adolescentes ISA-A* (Glick eta Fiske, 1996) eskala erabilia izan da. 22 item ditu, lehenengo 11-k sexismo latza eta bigarren 11-k sexismo onberari (.74-ko fidagarritasuna) erreferentzia eginez. Kasu honetan, bigarren taldea aukeratu izan da, item guztiak erabiliz (“Emakumeak berdintasunaren aitzakiarekin, gizonek baino botere gehiago lortu nahi dituzte” edo “Mutil-lagun on batek gogoko dituen gauzak sakrifikatzeko prest egon behar du bere neska-laguna laket izateko”).

Bukatzeko, *Mugimendu feminista gaur egun* landu da. Honetan, *Instrumento de Medida sobre Conocimiento y Actitudes hacia el Feminismo (IMCAF)* (García-Jimenez et al., 2016) erabili da. Honek 17 item ditu eta horietatik 5 aukeratu dira (“Gaur egun feminismoa ez dela beharrezkoa uste dut”). Gainera, *Escala de desarrollo de identidad feminista (FIDS)* (Bargad eta Hyde, 1991) ere erabili da. Kasu honetan, 2 item aukeratu dira, originalak 39 zituelarik (“Nolabait, egiten ditudan ia jarduera guztiak egiteko motibatzen nauena berdintasunezko mundu bat lortzea da.”). Bukatzeko, asmatutako item bat erabili da (“Feminista kontsideratzen zara?”) eta horri lotutako galdera ireki bat ere erabili da (“Feminista kontsideratzen bazara, zergatik?”)

Erantzun motei dagokionean, datu soziodemografikoetan, erantzun posibleak galderaren araberakoak izan dira, erralitate guztiak kontenplatu ditzaten. Bestalde, *Ad hoc* galdetegiaren erantzun gehienak neurtzeko, likert moduan egiteko hautua egin da. Horretarako, 6 erantzun posible egon dira: “oso desados”, “nahiko desados”, “pixkat desados”, “pixkat ados”, “nahiko ados” eta “oso ados”. 6 aukera jartzearen hautua egin da, etorkizunean eskala balidatzeko aukera gehiago egon daitezkeelakoan. Bukatzeko, azkenengo azpi-atalean erantzun dikotomikoko eta erantzun ireki bat jasotzeko galderak sortu dira. Totalean, administratzeko 5 minutu behar dira. Datu soziodemografikoak jasotzeko galderak

elebidunak izan diren arren, *Ad Hoc* galderak soilik gazteleraz egin dira, eskala gehienak hizkuntza honetan sortuak izan direlako.

4.4. Prozedura

Egindako ikerketa osoan zehar, parte hartu izan duten pertsona ororen konfidentzialtasuna bermatua izan da. Hala zehazten du 3/2018 lege organikoak, zeinak Izaera Pertsonaleko Datuak Babestearen inguruko xedapenak ezartzen dituen (Legea 294, 2018koa). Pertsonen erantzunak jaso bidean, Google Forms erabilia izan da eta horretan, lege hura errespetatzearen garrantzia eta konpromisoa agerian geratua izan da. Bestetik, Gizarte Hezkuntzaren baitan, etika profesionala jarraitua izan da, hiru auzitan fokua jarritz: Giza Eskubideak, ekintza subjektiboak eta ekintza arduratsuen printzipioak bermatzea. Gainera, idazkera inklusiboaren alde ere egin da. Horrez gain, erantzunak modu anonimoan jasoak izan dira, erantzun zuzenak eta ziurrak jasotzeko.

Galdetegia ahalik eta pertsona gehienari heltzea izan da helburu nagusia. Hori dela eta, Leioako Gizarte Hezkuntza Gradu 3. eta 4. mailako, Donostiko Psikologiako gradu 4. mailako, eta Gasteizko 4. mailako Medikuntzako, Erizaindegiko eta Hezkuntza Fakultateko Lehen Hezkuntzako ikasleei pasa zaie. Bestetik, Telegram aplikazioaren bitartez ere, honen luzapena egin da eta horrekin batera, “Elur Bola” metodoa aurrera eraman da. Horrela, 235 parte-hartzaile lortu dira.

4.5. Datuen analisia

Ikerketa hau aurrera eramateko, hainbat tresna erabiliak izan dira: Google Forms, Excel, SPSS eta Iramuteq. Google Forms-aren bitartez, galdetegia sortu eta pasatu da. Ondoren, datuak Excel-aren bitartez kodetu dira, matrize batera pasatu, fitxategi batean gorde eta bukatzeko, erroreak baztertu dira. Behin hori eginda, Windowserako SPSS b.28 (SPSS, NY, Chicago, IL) erabili da, analisi estatistikoa gauzatu ahal izateko.

Datuak analizatzeko, lehenik eta behin, datuen normaltasuna neurtu da, horretarako, Kolmogorov-Smirnov proba gauzatu da. Horretan, datuak ez-parametrikoak direla agertu da, alabaina, lagina eta horren asimetria eta kurtosia bat baino txikiago ematen duenez, parametrikoko moduan tratatuak izan dira. Aldagai berriak eta ondorioz, azpi-eskala berriak sortuak izan dira eta horien frekuentzia analizatu da. Horretarako, t-student, ANOVA eta Univariante-a erabiliak izan dira. Harira, tamainaren efektua neurtzeko, dCohen erabili da. Gainera, Korrelazio Bivariante-ak ere erabili dira. Beste kasu batzuetan, Kontingentzia taulak

erabili dira. Horren baitan, Chi Karratua egin eta tamainuaren efektua neurtzeko, V de Cramer aztertu da.

Bestalde, galdera irekia aztertzeko, Iramuteq (Version 0.7 Alpha 2) programa erabili da. Horren bitartez, hitzen analisia egiteaz gain, halo edo komunitateak ere sortu dira.

5. EMAITZAK ⁵

5.1. Genero perspektiba eta erlazionatutako aldagaiak

Lan auziari dagokionean, %78.7a (n=185) lan egiten du momentu honetan eta aldiz, %21.3a (n=50) ez. Lanaldiari dagokionean, %64a (n=121) lanaldi osoko kontratua du, lanaldi erdiari dagokionean %15.9a (n=30) gauzatzen du eta bukatzeko, %20.1a (n=38) ordu solteetan lan egiten du. Solbentzia ekonomikoari dagokionean, %57.7a (n=112) solbentzia ekonomikoa duela agerian geratu da eta %42.3a (n=82) aldiz, ez. Horrekin lotuta, lanarekin edota bestelako iturriren bitartez jasotako diru-laguntzen inguruan ere galdetu da. Urtean 0€ eta 1.187€ artean %40.9a (n=96) jasotzen du; 8.871€ eta 13.236€ jasotzen dutenei dagokionean %6a da (n=14). %9.8a (n=23) 13.236€ eta 17.601€ bitartean jasotzen du. 17.601€ - 21.996€ tarteko datua aztertuz, %6a (n=14). 21.996€-tik 26.391€-ra %11a (n=25). 26.391€ eta 30.789€ artean %11a (n=25) eta 30.789€ edo gehiago %15.3a (n=36). Bestalde, astean emandako hezkuntza-aisialdi denborari dagokionean, 0 eta 1 ordu ibiltzen direnei dagokionean, %3.4a dago (n=8), 2-3 ordu artean, %20.9a (n=49), 4-5 ordu artean, %30.6a (n=72), 6-7 ordu artean %17a (n=40) eta bukatzeko, 8 ordu baino gehiago ematen dituztenen ehunekoa %28.1koa (n=66) da. Bukatzeko, etxeko lanetan ematen duten denborari dagokionez, % 42.2a (n=99) 0-5 ordu bitartean ematen dituzte. 5 eta 10 artean %31.9a (n=75), 10 eta 15 artean %13.6a (n=32), 15 eta 20 artean %7.2a (n=17), 20 eta 25 artean, aldiz, %2.1a (n=5) eta bukatzeko, 25 orduetik gora ematen dituztenak %3a (n=7) dira.

5.2. Emakumeen jarrera harreman sexuafektiboetan

Gizonek beti familia babestu beharko dutelaren ideiarekin inguruan galdetzean, sexuarekiko asoziazioa dagoela azter daiteke $X^2 = 14.77 = p = 0.011$, $V_{cramer} = 0.26$ efektuaren tamaina txikia izanik. Honen baitan ikus daiteke nola emakumeen kasuan, %13.9a “oso desados” badagoen arren, %22.8a “oso ados” dago; gizonen kasuan, %16.7a “oso desados” eta %9.3a “oso ados” dago. Harira, gizonek soilik emozionalki konprometitutako harremanak mantentzearen alde egin behar dutelaren inguruan galdetzean eta sexuarekiko

⁵ Datu esanguratsuak lortu ez diren atalak eranskinetan agertuko dira.

asoziazioa aztertuz, asoziazioa dago, efektuaren tamaina txikia bada ere: $X^2 = 13.39 = p = 0.02$ baitu, $V_{cramer} = 0.25$. Hura desglosatzean ikus daiteke emakumeen %46.8a “oso desados” dagoela, %3.8a “oso ados” dagoelarik. Gizonen kasuan, %24.1a “oso desados” dago eta %1.9a “oso ados”. Bikotekiderik gabe dauden emakumeak inor ez dutelako aurkitu neurtu eta kasu honetan ere, sexuarekiko asoziazioa badagoela azter daiteke, $X^2 = 13.71 = p = 0.08$ du, $V_{cramer} = 0.25$ efektuaren tamainua txikia izanik. Horrekin lotuta, emakumeen %75.9a “oso desados” dagoela adierazi du, soilik %3.8a “pixkat ados” eta %1.9a “nahiko ados” dago. Gizonen kasuan, %55.6a “oso desados” dago eta %37a “nahiko desados”. Bestalde, gizon bat haren buruan sinistu behar duelaren inguruan galdetu da eta honetan ere, sexuarekiko asoziazioa duela ikus daiteke $X^2 = 11.36 = p = 0.045$, $V_{cramer} = 0.23$ duelarik, alabaina, honetan ere, efektuaren tamaina txikia da. Honetan, emakumeei dagokionean, %55.1a “oso ados” dago, gizonen dagokionean aldiz, %31.5a. Dena den, gehiengoak adostasuna -maila ezberdinetan- adierazi dute bi sexuetan. Ondoren, balioa gizonen alderdi beharrezkoa dela baiezetatzean ere, sexuarekiko asoziazioa du $X^2 = 24.47 = p = 0.00$ baina efektuaren tamaina txikiarekin: $V_{cramer} = 0.34$. Honetan, emakumeen %12.7a “oso desados” badagoen arren, %44.9a “oso ados” dago. Gizonen kasuan, %7.4a “oso desados” dago eta %24.1a “oso ados”. Gizonak independenteak izan behar direla galdetzean eta eta sexuarekiko asoziazioa bilatzean, baduela ikus daiteke: $X^2 = 11.19 = p = 0.048$, baina kasu honetan ere, efektuaren tamaina txikia da, $V_{cramer} = 0.23$ izanik. Emakumeen %39.9a “oso desados” dago eta gizonen kasuan, %22.2a. Harira, “oso ados”, emakumeen %5.1a dago eta gizonen kasuan, %1.9a. Bukatzeko, emakumeak taldean integratzeko duten ahalmen murrizaren ustea neurtu da eta sexuarekiko asoziazioa duela neurtu da: $X^2 = 24.31 = p = 0.00$, alabaina, $V_{cramer} = 0.33$ izanik, efektuaren tamaina ere, txikia da. Emakumeen %63.3a “oso desados” dago; gizonetan aldiz, %29.6a.

5.3. Emakumeak eta jarrera sexisten onarmena

2. taulan ikusi daitekeen bezala, desberdintasun esanguratsuak aurkitu dira onberazko jarrera sexistak eta sexuaren artean, nahiz eta efektuaren tamaina txikia izan ($t=3.97$, $p<.001^{***}$, $d_{cohen} = 0.26$). Bataz bestekoa aztertuz, ikus daiteke, emakumeek jarrera sexistak

gehiago onartzen dituztela, gizonekin alderatuz ($B=25.67$ vs $B=21.49$). Alabaina, adina, sexua eta sexismoa bateratzean, ez dira desberdintasun esanguratsurik aurkitu, $F=0.59$, $p>0.949$, 1. irudian ikus daitekeen moduan.

2. Taula

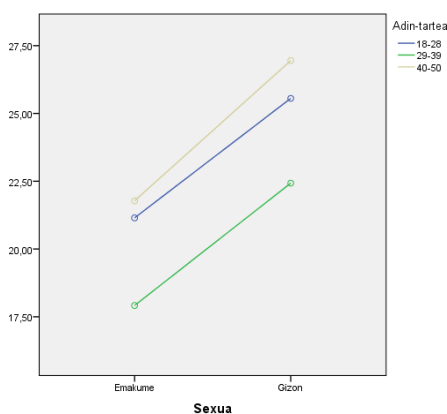
Jarrera Sexistak Adina eta Sexuaren Arabera

	Sexua (n)	B	DT	t(p)	d
	Gizona (n=54)	25.67	7.01	3.97(0.001***)	0.26
	Emakumea (n=158)	21.19	7.20		
	Sexua*Adina (n)	B	DT	F(p)	
SEXISMO ONBERA	Gizona 18-24 (n=27)	25.55	6.95	0.59 (0.949)	
	Gizona 29-39 (n=7)	22.46	6.87		
	Gizona 40-50 (n=20)	26.95	7.08		
	Emakumea 18-28 (n=74)	21.14	6.87		
	Emakumea 29-39 (n=12)	17.91	6.05		
	Emakumea 40-50 (n=72)	21.18	7.63		

Oharra: $p<.001$ ***; $p<.01$ **; $p<.05$ *

1. Irudia

Jarrera Sexisten Grafikoa, Adina eta Sexuaren arabera

5.4. Emakumeen autokontzeptua eta erlazionatutako faktoreak

Autokontzeptu fisikoari dagokionean, sexuarekiko, desberdintasun esanguratsuak aurkitu dira, $t=2.77$, $p<.006$ **, $d_{cohen} = 0.186$, tamainuaren efektua txikiarekin. Alabaina, autokontzeptua, adina eta sexua bateratzean, ez dira desberdintasun esanguratsurik aurkitu $F=1.59$, $p>0.206$, 3. taulan eta 2. irudian azter daitekeen moduan. Dena den, batz bestekoak

aztertuz, aldea dagoela azter daiteke, 18-28 urte bitarteko emakume eta gizonen artean ($B=22.74$ vs $B=24.66$). Bestalde, autokontzeptu emozional eta sozialari dagokionean, ez dira desberdintasun esanguratsurik aurkitu sexuarekin alderatzerako orduan.

3. Taula

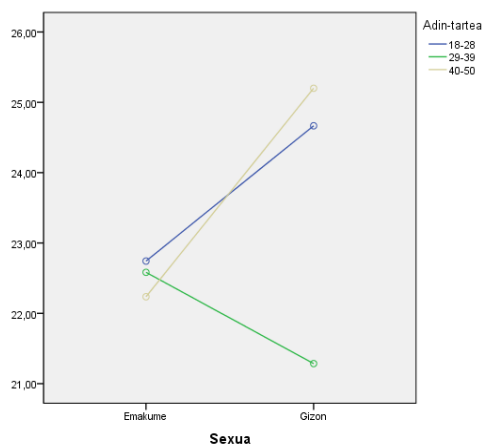
Autokontzeptu Fisikoa Sexua Eta Adinaren Arabera

	Sexua (n)	B	DT	t(p)	d
	Gizona (n=54)	24.42	4.45	2.77 (0.006**)	0.186
	Emakumea (n=158)	22.50	4.39		
	Sexua*Adina (n)	B	DT	F(p)	
AUTO-KONTZEPTU FISIKOA	Gizona*18-29 (n=27)	24.66	4.06	1.59 (0.206)	
	Gizona*29-39 (n=7)	21.28	5.40		
	Gizona*40-50 (n=20)	25.20	4.20		
	Emakumea*18-28 (n=74)	22.74	3.98		
	Emakumea*29-39 (n=12)	22.58	5.05		
	Emakumea*40-50 (n=72)	22.50	4.45		

Oharra: $p<.001***$; $p<.01**$; $p<.05*$

2. Irudia

Autokontzeptu Fisikoaren Grafikoa, Sexua eta Adinaren Arabera

5.5. Sexismo eta autokontzeptuaren arteko korrelazioa

4. taulan ikus daitekeen moduan, ez dira korrelazio esanguratsurik aurkitzen sexismo onbera eta autokontzeptu fisikoarekin ($e=0.051$).

4. Taula

Korrelazioa sexismo eta autokontzeptuaren artean

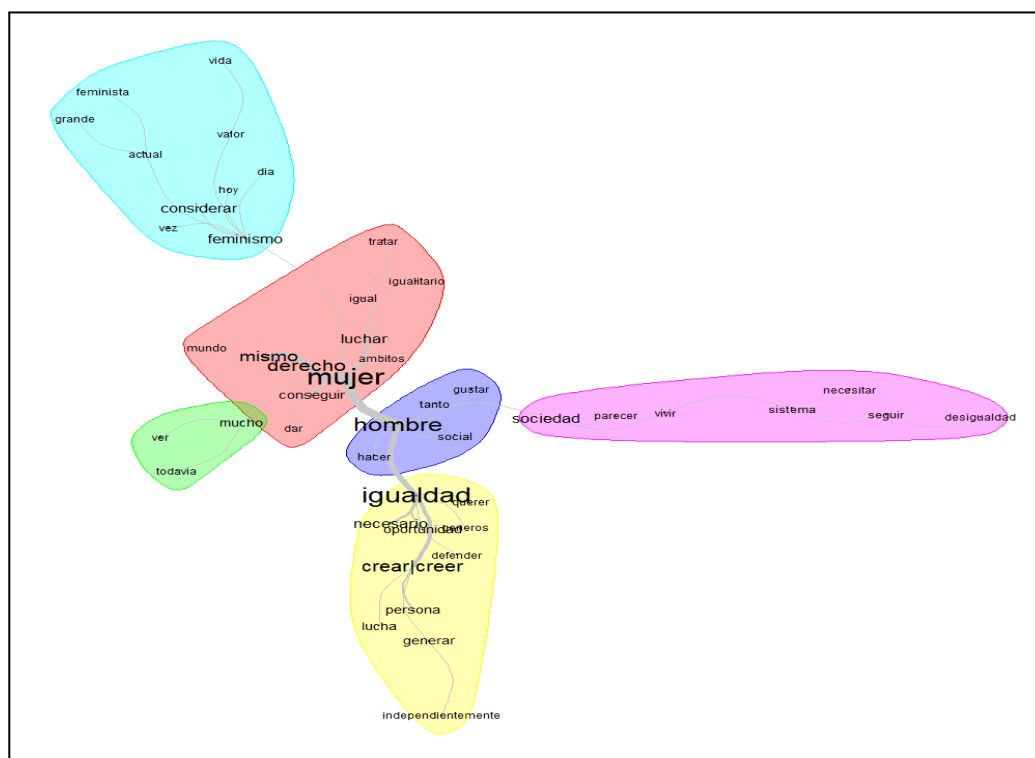
KORRELAZIOA	1	2
1. SEXISMO ONBERA	1	
2. AUTOKONTZEPTU FISIKOA	0.051	1

5.6. Feminismoaren garrantzia emakumeetan

Feminismoaren indarra landu bidean, zehaztutako item-etan ez dira asoziaziorik lortu. Alabaina, hauek dira haien burua feministatzat hartzen dutenen portzentaia: emakumeen %77.21-a feministatzat hartzen du bere burua eta %22.79-a ez. Gizonei dagokionean, %72.22-a feminista dela ziurtatzen du, aldiz %27.78-a ez. Alabaina, erantzun kualitatiboa aztertuz gero, kontrako joera ematen dela azter daiteke, horrela, hartzaileek zergatik kontsideratzen diren feminista aztertzeko aukera dago. Hurrengo irudian, jasotako erantzunen grafikoa azter daiteke:

3. Irudia

Halo eta Komunitateen Grafikoa, “Feminista Bazara, Zergatik?” Galderari Erantzuna

Oharra: Errepikapen gehien izan dituzten hitzak tamaina handiagoz agertzen dira. Bestalde, lotura duten hitzak, hari gris batekin elkartzen dira. Geroz eta lotura handiagoa izan, orduan eta lodiagoa izango da haria.

Gehien errepikatu diren hitzak hauek izan dira: “mujer” 49 aldiz errepikatu da; “igualdad” 39 aldiz; “hombre” 35 alditan; “derecho” 23 aldiz; “crear/creer” 21 errepikapen izan ditu; “mismo” 18; “luchar” 15 errepikapen izan ditu; “sociedad” 14 alditan irakurri da; “necesario” 13 alditan; “conseguir” eta “feminismo” 12tan; “persona” eta “considerar” beste 11 errepikapen izan ditu eta “oportunidad” aldiz 10etan. Gainontzeko hitzak 10 aldiz baino gutxiagotan errepikatu dira. “Generar” 9 aldiz irakurri izan da; “lucha” eta “mucho” 8tan; “mundo”, “tanto” eta “hacer” aldiz, 6 alditan agertu da; “sistema”, “seguir”, “vivir”, “social”, “querer”, “igual” eta “ver” 5 errepikapen izan ditu; 4-rekin “ambitos”, “generos”, “actual”, “dia”, “valor”, “feminista” eta “defender” hitzak aurkitu dira. Bukatzeko, 3 errepikapen dituzten hitzak daude: “grande”, “hoy”, “igualitario”, “independientemente”, “parecer”, “desigualdad”, “todavía”, “necesitar”, “dar”, “vez”, “vida” eta “tratar”.

Komunitate edo haloei dagokionean, “igualdad”, “mujer” eta “hombre” hitzek lotura handia dute, hau da, erro berdinetik ateratzen dira. “Mujer” hitzarekin harremana duten hitzei dagokionean, “derecho”, “lucha”... dago. Harira, “Feminismo” hitzak ere, emakumeekin lotura handia duela azter daiteke. Horren baitan, “vida” eta “valores” elkartu egiten dira. Bestalde, “sociedad” eta “igualdad”, gizonekin. “Sociedad”-ekin, “vivir” kontzeptuak garrantzia hartu du. Bestalde, “igualdad” kontzeptuaren baitan, “oportunidades”, “independientemente” eta “crear-creer” kontzeptuak aurkitu da. Hau da, bizitza publikoarekin lotutako kontzeptuak gizonen esleitu eta pribatuak aldiz, emakumeen esleitu zaizkie.

6. EZTABAIDA ETA ONDORIOAK

Planteatu den *lehen hipotesia*, hein batean, berretsi da. Honen baitan, 7 item-ek asoziazioa dutela aurkeztu dute eta beste 6-k ordea, ez. Hainbat autoreen arabera, emakumeak pribatuki eta emozionalki eta gizonak publikoki jarduten dute (Cobo, 2012b; Ruiz-Espinar, 2009; Suberviola-Ovejas, 2018). Baztertuak izan diren item-etan fokua jarriz, egun, begi bistakoak diren auziak lantzen dira eta ondorioz, adibidez emakumeak ez direla auzi publiko edo politikoetaz arduratu behar galdetzean, modu negatiboan identifikatu eta desadostasuna aurkezteari ekin diote hartzaileek. Alabaina, galdetzeko modua korapilatsuagoa izan denean (“gizon batek haren familia babestu beharko luke”), asoziazioa aurkitu da. Honekin Galarza-Fernandez et al. (2016) autoreek baieztatzen dutena babesten da, genero sozializazioarekin lotutako aldaketak oso xumeak direlaren alde egiten dutelarik. Lagin honetan beraz, baieztapena errealitatean estrapolatu daitekeela suma daiteke.

Bigarren hipotesiari dagokionean, hein batean ere, berretsi da, emakumeek sexismoa gehiago onartzen baitute. Alabaina, hipotesian adina eta sexua oinarri moduan hartu dira eta

horien artean ez dira desberdintasun esanguratsurik aurkeztu. Gonzalez eta Santana (2002) eta Ortiz-Sanchez-ren (1997) arabera, jasotako sozializazioa dela medio, jarrera sexistak normalizatzea eragiten du. Dena den, esan bezala, gaztea izatearekin batera ez dira jarrera sexistak gehiago onartzen, Lairla eta Sánchez-en (2019) esana baztertuz eta Oliver eta Valls-en (2004) teoria baieztatuz, jarrera hauek testuinguru eta adin guztietan pairatzen direla ziurtatzen baitute. Ondorioz, emakumeetan genero sozializazioak eragina duela azter daiteke, jendartearen mantenua bermatuko duena (Béjar, 2009), emakumeen adina dena delarik.

Hirugarren hipotesia ere, hein batean berretsi da, emakumeek autokontzeptu fisiko baxuagoa baitute, gizonekin alderatuz. Harira, autokontzeptu fisikoa adinarekin eta sexuarekin alderatu egin da. Alabaina, sexu eta adinarekin ez dira desberdintasun esanguratsurik aurkeztu. Horrekin lotuta, hainbat autoreek baieztutakoa (Behar eta Forns, 1984; García eta Peralbo, 2001; Lamborn eta Steinberg, 1993; Goñi-Palacios *et al.*, 2012) baztertu egin da, emakume gazteek, autokontzeptu fisiko baxuagoa dutelaren ideia babesten baitute, jendartearen aldetik presio handia pairatzen dutelakoan. Horren aurrean, Esnaola-k (2008) dioena berretsi da: autokontzeptu maila norberak pairatzen duen presioaren araberakoa da eta emakumeek, presio handia pairatzen dute bizitzako etapa guztietan zehar. Egoera dena delarik, De Miguel-ek (2012) aipatutako emakumeen balio liberalizatzaileak emakumeen autokontzeptua kaltetu dutela nabarmena da.

Laugarren hipotesia guztiz baztertu da, sexismoa pairatzeak eta autokontzeptuak korrelaziorik ez duela agerian utziz. Sexismoaren bitartez, genero sozializazioak eragindako sexuen banaketa mantentzea bilatzen da. Horrek, identitatean, nortasunean eta ondorioz, autokontzeptuan eragiten duela ziurtatzen du Alcaide-Risoto-k (2009). Kasu honetan baina, sexismoa pairatzea ez da autokontzeptu baxuarekin harreman du, nahiz eta sexismo gehien pairatzen dutenak emakumeak izan eta baita autokontzeptu baxuena dutenak ere.

Bosgarren eta azkenengo hipotesiari dagokionean, hein batean, berretsi da. Azterketa kuantitatibo eta kualitatibo erabili izan da. Analisi estatistikoa egitean, ez dagoela asoziaziorik aztertu da, dena den, emakume gehiagok kontsideratzen dira feminista, aldea baina, nahiko murrizta da. Dena den, erantzun kualitatiboak aztertuz, ikus daiteke nola feminismoa emakumeekin elkartu egiten den eta berdintasunaren bilaketa, gizonekin. Hau da, erantzuleen arabera, gizonek ez dute feminismoaren erabilgarritasuna ikusten, berdintasunaren bidea ez baitute feminismoarekin harreman duen, Cazes-ek (2004) baieztutakoa ziurtatuz. Bestalde, gizonei “sociedad” hitza ere esleitu zaie. Horrekin Cobo-k (2012b) eta Butler-ek (2009) baieztutakoa ziurtatzen da, arlo publikoa, gizonen esku geratzen

dela aurkeztu baita eta arlo pribatua aldiz, emakumeen esku, generoak espazio banaketan eragiten duelarik. Esan daiteke beraz, jasotako erantzun kuantitatibo eta kualitatiboak guztiz ezberdinak izan direla, horren arrazoia “erantzun egokia” bilatzea izan daiteke, nahiz eta erantzunetan anonimotasuna bermatu. Horrekin lotuta, moral bikoitza (Corazón et al., 2008) edota Averroes-en egi bikoitza (Maiza, 1998) analizatu behar da, zeinak publikoki feminista moduan aitortzea eta pribatuki horren kontrako baloreak aurkeztea eragingo duen, modu kontziente edota inkontzientean.

7. LIMITAZIOAK ETA ETORKIZUNEN IKERKETAK

Ikerketaren limitazioei dagokionean, erabilia izan den eskalaren balidazio eza dago. Egia da item gehienak jada balidatutako eskaletatik atera direla, baina eskala, osotasunean, ez dago balidatuta. Etorkizunera begira, hura balidatzea, baliotasun hori neurtzea eta adituen aldetik juizio bat egitea (eduki-baliozkotasuna) beharrezkoa izango da, ondoren fidagarritasuna neurtu ahal izateko, talde handi batean pasa ostean. Hori esker, genero sozializazioa neurtzeko tresna finkatu bat egon daiteke.

Horrela, ikerketa honen bitartez lortutako erantzun esanguratsuak estrapolatu daitezkeen edo ez aztertzeko aukera egon daiteke, zeinaren bitartez fenomenoaren ezagutza sakonagoa lortzea ahalbidetu dezakeen. Horrek Gizarte Hezkuntzan garrantzia handia hartuko du, arazo multifaktoriala da eta ondorioz, bizitzaren aspektu guztietan eragina izango du: identitatean, autokontzeptuan, harremanetan ekiteko moduan, etab. Gainera, esan bezala, emakumearen klasearen arabera, ondorioak are gehiago kaltetzen dira. Hori Gizarte Hezkuntzan kontuan hartzea beharrezkoa da, esku-hartze guztiak genero perspektibatik landu beharko liratekeelako, emakumeek klase, jatorri edota kultura errespetatuz. Hori ezagutzea beharrezkoa izango da, esku-hartzeak modu zehatzean implementatu ahal izateko.

Bestalde, erantzunen ziurtasuna dago. Nahiz eta erantzuleek argi izan erantzunak anonimoak izango zirela, modu kontziente edo inkontzientean, jendartean onartutakoaren arabera erantzuteko joera egon daiteke eta horrek, agian, erantzunak izan zitezkeen bezain ziurrak izatea eragozten du. Gizarte Hezitzaile moduan, anonimotasunarekin lotutako rigorea betetzen jarraitzea beharrezkoa da, etorkizuneko ikerketetan geroz eta ziurtasun handiagoa lortu bidean.

8. ETIKA PROFESIONALA ETA DATUEN BABESA

Ikerketa guztian zehar etika profesionaleko eta datuen babeserako irizpide guztiak bete izan dira: datuak biltzeko momentutik, horiek prozesatu eta analizatu direnera arte.

Gizarte Hezkuntzan anonimotasuna eta pribatasunak garrantzia hartzen du, hartzaileen ongizana bermatu bidean, beraz, horrekin jarraitu eta arlo honetan ere, aipatutako aspektu horien alde egiteak berebiziko garrantzia hartu du.

1. ERREFERENTZIA BIBLIOGRAFIKOAK

- Aguilar-Barriga, N. A. (2020). Una aproximación teórica a las olas del feminismo: la cuarta ola. *FEMERIS: Revista Multidisciplinar de Estudios de Género*, 5(2), 121-146. [doi: https://doi.org/10.20318/femeris.2020.5387](https://doi.org/10.20318/femeris.2020.5387)
- Alcaide-Risoto, M. (2009). Influencia del rendimiento y autoconcepto en hombres y mujeres. *Revista Electrónica de Investigación y Docencia (REID)*, (2)
- Almendra, J. C. (2015). La importancia de la interseccionalidad para la investigación feminista. *Oxímora Revista Internacional de Ética y Política*, (7), 119-137.
- Amezcuá, J. A. eta Pichardo, M. C. (2000). Diferencias de género en autoconcepto en sujetos adolescentes. *Anales de Psicología*, 16 (2), 207-214.
- Arnosó, A., Ibabe, I., Arnosó, M. eta Elgorriaga, E. (2017). El sexismo como predictor de la violencia de pareja en un contexto multicultural. *Anuario de Psicología Jurídica*, 27(1), 9-20. <https://doi.org/10.1016/j.apj.2017.02.001>
- Arteaga-Millán, M.S. eta Díaz-Sánchez, Y.S. (2021). Efectos del acoso sexual callejero y sexismo ambivalente sobre la autoestima en mujeres jóvenes y adultas en una muestra nacional. [Doktorego tesi argitaratua] Universidad César Vallejo. [Efectos del acoso sexual callejero y sexismo ambivalente sobre la autoestima en mujeres jóvenes y adultas en una muestra nacional \(ucv.edu.pe\)](https://www.ucv.edu.pe)
- Bailey, S. M., Burbridge, L., Campbell, P., Jackson, B., Marx, F. eta McIntosh, P. (1992). *The AAUW Report: How schools shortchange girls*. AAUW Educational Foundation and National Education Association.
- Barbero-García, M.I., (2006). Psicometría Tema 2: Principios básicos para la construcción de instrumentos de medición psicológica. UNED. [PowerPoint diapositivas]. Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2006. <https://www.cartagena99.com/recursos/alumnos/apuntes/Psicometria%20Tema%202%20Principios%20Basicos.pdf>
- Bargad, A., eta Hyde, J. S. (1991). Women's studies: A study of feminist identity development in women. *Psychology of Women Quarterly*, 15(2), 181-201.
- Baron-Cohen, S. (2005). The essential difference: the male and female brain. *Phi Kappa Phi Forum*, 85, 22-26.
- Behar, J., eta Forns, M. (1984). Responsabilidad y autonomía en el adolescente. *Cuadernos de Psicología*, 8, 93-109.
- Béjar, B. O. (2009). Machismo y violencia contra la mujer. *Investigaciones Sociales*, 13(23), 301-322. <https://doi.org/10.15381/is.v13i23.7235>
- Benería, L. (2006). Trabajo productivo/reproductivo, pobreza y políticas de conciliación. *Nómadas*, (24), 8-21.
- Benlloch, I. M., eta de Sola Domínguez, A. (2003). El cuestionario de actitudes hacia la igualdad de géneros (CAIG): elaboración y estudio psicométrico. *Anuario de Psicología/The UB Journal of Psychology*, 101-124.
- Blanco, M. M. (Abenduaren 22an, 2022). *Desestructuración del enfoque blanco burgués del feminismo*. Scribd. <https://www.recp.es/files/view/pdf/congress-papers/14-0/2008/>
- Blázquez-Alonso, M., Moreno, J. M., Sánchez, M. E. G. B. eta Guerrero, E. (2012). La competencia emocional como recurso inhibitorio para la perpetración del maltrato psicológico en la pareja. *Salud Mental*, 35(4), 287-296.

- Bolognini, M., Plancherel, B., Bettschart, W. eta Halfon, O. (1996). Self-esteem and mental health in early adolescence: Development and gender differences. *Journal of Adolescence*, 19, 233-245.
- Bourdieu, P. (2000). *La dominació masculina*. Edicions 62.
- Butler, J. (2009). Performatividad, precariedad y políticas sexuales. *AIBR: Revista de Antropología Iberoamericana*, 4(3), 321-336.
- Cáceres, M.G. (2021). Teorías feministas, teorías de género. Una Metateorización. *Barataria. Revista Castellano-Manchega de Ciencias Sociales*, (31). <https://doi.org/10.20932/barataria.v0i31.618>
- Cárdenas, M., Lay, S. L., González, C., Calderón, C., eta Alegría, I. (2010). Inventario de sexismo ambivalente: adaptación, validación y relación con variables psicosociales. *Salud & Sociedad*, 1(2), 125-135.
- Cairns, E., McWhirter, L., Duffy, U. eta Barry, R. (1990). The stability of self-concept in late adolescence: gender and situational effects. *Personality and Individual Differences*, 11, 937-944. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(90\)90275-V](https://doi.org/10.1016/0191-8869(90)90275-V)
- Castillo-Mayén, R., eta Montes-Berges, B. (2014). Análisis de los estereotipos de género actuales. *Anales de Psicología/Annals of Psychology*, 30(3), 1044-1060.
- Cazés, D. (2004). *El feminismo y los hombres*. Ayuntamiento de Jerez igualdad y salud. https://www.jerez.es/fileadmin/Documentos/hombresxigualdad/fondo_documental/Hombres_y_feminismo/El_feminismo_y_los_hombres.pdf
- Cebrián, I. eta Moreno, G. (2008). La situación de las mujeres en el mercado de trabajo español: desajustes y retos. *Economía Industrial*, (367), 121-137.
- Cobo, R. (2012a). Despatriarcalización y agenda feminista. *Coordinadora de la Mujer; Mujeres en Diálogo: Avanzando Hacia la Despatriarcalización en Bolivia*, 107-118.
- Cobo, R. (1995). *Fundamentos del patriarcado moderno: Jean Jacques Rousseau*. Ediciones Cátedra.
- Cobo, R. (2019). La cuarta ola feminista y la violencia sexual. *Paradigma: Revista Universitaria de la Cultura*, (22).
- Cobo, R. (2012b). Sociología del género y teoría feminista. *Pensando los Feminismos en Bolivia*, 319-337.
- Colás-Bravo, P. eta Villaciervos-Moreno, P. (2007). La interiorización de los estereotipos de género en jóvenes y adolescentes. *Revista de Investigación Educativa*, 25(1), 35-38.
- Corazón, R., González, J. A. G., Haya, F. eta Sellés, J. F. (2008). Ética pública o doble moral. *Miscelanea Poliana*, 18.
- De Beauvoir, S. ([1949] 1998): *El Segundo sexo* (2ª ed.). Colección feminismos.
- De la Rubia, J. M., García Cadena, C. H., eta Antona Casas, C. J. (2013). Validación de la escala de ansiedad en la interacción social en estudiantes universitarios mexicanos. *Pensamiento psicológico*, 11(1), 27-42.
- De Miguel, A. (2003). El movimiento feminista y la construcción de marcos de interpretación. El caso de la violencia contra las mujeres. *Revista Internacional de Sociología*, 61(35), 127-150. <https://doi.org/10.3989/ris.2003.i35.303>
- De Miguel, A. (2012). *Jornada feminista contra la explotación sexual* [Audio podcast]. I Jornadas abolicionistas Españolas: Ana de Miguel. <https://open.spotify.com/episode/3qIQdZtXLL3bmIGPgECjLz?si=2a807dfdc95247a4>
- De Miguel, A. (2005). La construcción de un marco feminista de interpretación: La violencia de género. *Cuadernos de Trabajo Social*. 18, 231-248.

- Del Río, M. F., Strasser, K., eta Susperreguy, M. I. (2016). ¿ Son las habilidades matemáticas un asunto de género?: Los estereotipos de género acerca de las matemáticas en niños y niñas de Kinder, sus familias y educadoras. *Calidad en la Educación*, (45), 20-53. <http://dx.doi.org/10.4067/S0718-45652016000200002>
- Díaz-Aguado, M. J. (2003). Adolescencia, sexismo y violencia de género. *Papeles del Psicólogo*, 23(84), 35-44.
- Doss, B. D. eta Hopkins, J. R. (1998). The multicultural masculinity ideology scale: Validation from three cultural perspectives. *Sex Roles*, 38(9/10), 719-741.
- Durkheim, E. (1976). *Educación como socialización*. Pedagogía y sociedad.
- Esnaola I. E. (2006). Diferencias de sexo en el autoconcepto de los adolescentes. *International Journal of Developmental and Educational Psychology*, 2(1), 67-75.
- Esnaola, I. E. (2008). El autoconcepto físico durante el ciclo vital. *Anales de Psicología/Annals of Psychology*, 24(1), 1-8.
- Esnaola, I. (2004). Relevancia del autoconcepto físico y diferencias entre un grupo de adolescentes y universitarios. In *Comunicación presentada en el IV Congreso Internacional de Psicología y Educación, "Calidad Educativa"* (or. 510-525).
- Euskaltzaindia (2022). Orotariko Euskal Hiztegia (5. arg.). https://www.euskaltzaindia.eus/es/?sarrera=sexu&antzekoak=ez&option=com_hizte_gianbilatu&view=frontpage&layout=aurreratua&Itemid=410&lang=es-ES&bila=bai [2023/03/04].
- Fernández-Herrería, A. (1995). Violencia estructural y currículo orientado a la educación para la paz. RIFOP: *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado: Continuación de la Antigua Revista de Escuelas Normales*, (22), 21-38.
- Ferrol-Pérez, V. eta Fiol-Bosch, E. (2013). Del amor romántico a la violencia de género. Para una coeducación emocional en la agenda educativa. *Profesorado. Revista de Curriculum y Formación de Profesorado*, 17(1), 105-122.
- Ferrol-Pérez, V., Fiol-Bosch, E., Guzmán, C. N., Palmer, M. C. R. eta Buades, E. G. (2008). El concepto de amor en España. *Psicothema*, 20(4), 589-595.
- Fisas, V. (1998). *El sexo de la violencia: género y cultura de la violencia*. Icaria.
- Font, J. M. (2002). Personalidad. Esbozo de una teoría integradora. *Psicothema*, 4(1), 693-701.
- Freixas-Farré, A. (2001). Entre el mandato y el deseo: la adquisición de la identidad sexual y de género. *La Educación de las Mujeres: Nuevas Perspectivas*, 23-31.
- Gabelko, N. H. (1997). Age and gender differences in global, academic, social and athletic self-concepts in academically talented students. *American Educational Research Association*. [ERIC - ED407819 - Age and Gender Differences in Global, Academic, Social, and Athletic Self-Concepts in Academically Talented Students., 1997](https://eric.ed.gov/?id=ED407819)
- Galarza-Fernández, E., Cobo-Bedía, R. eta Esquembre-Cerdá, M. D. M. (2016). Medios y violencia simbólica contra las mujeres. *Revista Latina de Comunicación Social*, (71), 818-832.
- Galtung, J. (1990). Cultural violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291-305.
- Galtung, J. (2016). La violencia: cultural, estructural y directa. *Cuadernos de estrategia*, (183), 147-168.
- García, F. eta Musitu, G. (1999). *Autoconcepto Forma 5, AF5. Publicaciones de Psicología Aplicada*. TEA Ediciones, S.A
- García, M., eta Peralbo, M. (2001). La adquisición de autonomía conductual durante la adolescencia: Expectativas de padres e hijos. *Infancia y Aprendizaje*, 24, 165-180.

- García-Jiménez, M., Cala-Carrillo, M. J., eta Sánchez-Trigo, M. E.(2016). Conocimiento y actitudes hacia el feminismo. *FEMERIS: Revista Multidisciplinar de Estudios de Género*, 1(1/2), 95-112.
- García-Torres, A.M. (2012). *Creencias sobre el amor, modelos de atracción y violencia de género en la adolescencia y juventud: un marco teórico para el estudio de relaciones desde el "Buen Trato"*. [Master amaierako lan argitaratua] Universitat Jaume. [TFM_2012_garciaA.pdf \(uji.es\)](#)
- Glick, P. eta Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491- 512.
- Gonzalez, R. eta Santana, J.D. (2002). Violencia familiar: Investigación y prevención en parejas jóvenes. In *Comunicación presentada en el IV Congreso de Escuelas de Trabajo Social* (or. 476 - 488).
- Goñi, A., Ruiz de Azúa, S. eta Liberal, I. (2004). Las propiedades psicométricas de un nuevo cuestionario para la medición del autoconcepto físico. *Revista de Psicología del Deporte*, 13 (2), 195-213.
- Goñi-Palacios, E., Fernández Zabala, A., eta Infante Borinaga, G. (2012). El autoconcepto personal: diferencias asociadas a la edad y al sexo. *Aula abierta*, 40 (1), 39-55.
- Hanish, L. eta Fabes, R. (2013). Socialización de género entre pares en niños y niñas de corta edad. *Género: Socialización Temprana*. [Socialización de género entre pares en niños y niñas de corta edad \(ceril.cl\)](#)
- Herrera-Santi, P. (2000). Rol de género y funcionamiento familiar. *Revista Cubana de Medicina General Integral*, 16(6), 568-573.
- Ibarra, A. (1995). Sexualidad, Teoría y Práctica. *Alio*, 6, 2.
- Instituto Nacional de Estadística (2019). *Salario por hora por tipo de jornada y periodo. Salario anual medio, mediano y modal. Salario por hora. Brecha salarial de género (no ajustada) en salarios por hora*. [Productos y Servicios / Publicaciones / Publicaciones de descarga gratuita \(ine.es\)](#)
- Instituto Nacional de Estadística (2021a). *Tasa de paro según grupos de edad. Brecha de género. Serie 2009-2021. Tasas de paro según grupos de edad y niveles de educación*. https://www.ine.es/ss/Satellite?c=INESeccion_C&cid=1259925463174&p=%5C&pagename=ProductosYServicios%2FPYSLayout¶m1=PYSDetalle¶m3=1259924822888
- Khan, M., Kapoor, S., eta Cooraswamy, R. (2000). Domestic violence against women and girls. *Innocenti Digest*, 6, 1-30.
- Lairla, M. Á. C., eta Sánchez, L. D. D. (2019). La dependencia emocional y su relación con el sexismo en adolescentes. *International Journal of Sociology of Education*, 8(3), 236-260. <https://doi.org/10.17583/rise.2019.4198>
- Lamborn, S., eta Steinberg, L. (1993). Emotional autonomy redux: Revisiting Ryan and Lynch. *Child Development*, 64, 483-499.
- León, S. (2010). François Poulain de la Barre: Feminismo y Modernidad. *Astrolabio: Revista Internacional de Filosofía*, 257-270
- Linn, M. C. eta Petersen, A. C. (1985). Emergence and characterization of sex differences in spatial ability: A meta-analysis. *Child Development*, 1479-1498. <https://doi.org/10.2307/1130467>
- López-Zafra, E. eta López-Sáez, M. (2001). Por qué las mujeres se consideran más o menos femeninas y los hombres más o menos masculinos. Explicaciones sobre su autoconcepto de identidad de género. *Revista de Psicología Social*, 16(2), 193-207. <https://doi.org/10.1174/021347401317351134>

- Lorente, M. A. (2001): *Mi marido me pega lo normal*. Ares y Mares.
- Maiza, I. (1998). La concepción de la Filosofía en el «Tahâfut Al-Tahâfut» de Averroes. *AHIg*. [25715-75890-1-PB.pdf \(unav.edu\)](https://doi.org/10.26754/ojs_ais/ais.201129537)
- Mateo-Gallego, P. (2011). Transdeseantes: de la heterosexualidad obligatoria al deseo lesbiano. *Acciones e Investigaciones Sociales*, (29), 33-67. https://doi.org/10.26754/ojs_ais/ais.201129537
- Mattick, R. P., eta Clarke, J. C. (1998). Development and validation of measures of social phobia scrutiny fear and social interaction anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, 36(4), 455-470. [https://doi.org/10.1016/S0005-7967\(97\)10031-6](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(97)10031-6)
- Medina-Bravo, P. (2021). Empoderamiento femenino: La trampa de un feminismo domesticado. *Discurso & Sociedad*, (3), 588-600.
- Meza, L. (2001). Consideraciones sobre la socialización de género y su influencia en la dinámica del abuso sexual. *Revista Costarricense de Trabajo Social*, (12).
- Millett, K. (1995). *Política sexual*. Cátedra.
- Miller, P. (1979). Sex of subject and self-concept variables. *The Self-Concept*, 2, 241-328.
- Miyares, A. (1999). 1848: El manifiesto de Seneca Falls. *Leviatán: Revista de Hechos e Ideas*, (75), 135-158.
- Monserrat, K. M. (2020). *Fobia social en los estudiantes de primer semestre de la carrera de psicopedagogía de la universidad nacional de chimborazo, periodo 2018-2019* [Doktorego tesi argitaratua] Universidad Nacional de Chimborazo. <http://dspace.unach.edu.ec/handle/51000/6506>
- Nazio Batuak (2006). *Estudio a fondo sobre todas las formas de violencia contra la mujer. Nueva York. Informe del Secretario General: Estudio a fondo sobre las formas de violencia contra la mujer. A/61/122/Add.1 (acnur.org)*
- Núñez, M. T. S., Fernández-Berrocal, P., Rodríguez, J. M. eta Postigo, J. M. L. (2008). ¿Es la inteligencia emocional una cuestión de género? Socialización de las competencias emocionales en hombres y mujeres y sus implicaciones. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 6(2), 455-474.
- Organización Mundial de la Salud (2002). *World report on violence and health*. <https://www.who.int/publications-detail-redirect/9241545615>
- Oliver, E. eta Valls, R. (2004). *Violencia de Género: investigaciones sobre quiénes, por qué y cómo superarla*. El Roure.
- Ortiz-Sanchez, L. (1997). *El sueño de la pasión*. Planeta
- Pastor, Y., Balaguer, I. eta García-Merita, M. L. (2003). El autoconcepto y la autoestima en la adolescencia media: análisis diferencial por curso y género. *Revista de Psicología Social*, 18 (2), 141-159.
- Poblete-Hernández, N. J. (2014). ¿Ruptura o Continuidad?. Reflexiones en torno al Heteropatriarcado a partir de los relatos de un grupo de jóvenes infractores/as de ley.
- Puleo, A. H. (2005). “El patriarcado: ¿una organización social superada?”. *Temas Para el Debate* 133, 39-42.
- Real Academia Española (2021a). Diccionario de la lengua española (24ª ed.). [sexo | Definición | Diccionario de la lengua española | RAE - ASALE](https://doblea.rae.es/sexo)
- Real Academia Española (2021b). Diccionario de la lengua española (24ª ed.). [género | Definición | Diccionario de la lengua española | RAE - ASALE](https://doblea.rae.es/genero)
- Rex, J. (1985). El conflicto social: un análisis conceptual y teórico.
- Rodríguez-Martín, V., Alonso-González, D. eta Sánchez-Sánchez, C. (2006). Creencias de adolescentes y jóvenes en torno a la violencia de género y las relaciones de pareja. *Portularia: Revista de Trabajo Social*, 6 (2).

- Rostagnol, S. (2018). Ekman, Kajsa Ekis (2017). El ser y la mercancía. Prostitución, vientres de alquiler y disociación. Papeles del CEIC. *International Journal on Collective Identity Research*, (2), 53.
- Ruiz-Espinar, E. (2009). Estereotipos de género. *Padres y Maestros/Journal of Parents and Teachers*, (326), 17-21.
- Spence, J. T. (1999). Thirty Years of Gender Research: A personal Chronicle. En J. R. Swann, J. H. Langlois y L. Albino Gilbert (Eds.), *Sexism and Stereotypes in modern society* (or. 255-289). Washington: American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10277-019>
- Spence, J.T., eta Helmreich, R.L. (1972). The attitudes toward women scale: An objective instrument to measure attitudes toward the rights and roles of women in contemporary society. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 2, 66-67.
- Spence, J. T., Helmreich, R. L., eta Sawin, L. L. (1980). The Male-Female Relations Questionnaire: A self-report inventory of sex-role behaviors and preferences and its relationship to masculine and feminine personality traits, sex role attitudes, and other measures. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 87.
- Suberviola-Ovejas, I. (2018). Autopercepción del profesorado de los Programas de Currículo Adaptado sobre la formación y designación docente de estas aulas. *Investigación en la Escuela*, 94, 63-78.
- Suberviola-Ovejas, I. (2020). La socialización diferencial emocional de género como factor predictor del carácter. iQUAL. *Revista de Género e Igualdad*, (3), 80-93. <https://doi.org/10.6018/igual.369611>
- Tapia, M. eta Marsh, G. E. (2006). The effects of sex and grade point average on emotional intelligence. *Psicothema*, 18, 108-111.
- Varela, N. (2018). *Feminismo para principiantes*. Penguin Random House Grupo Editorial, S. A. U.
- Velandia-Morales, A. eta Rincón, J. C. (2014). Estereotipos y roles de género utilizados en la publicidad transmitida a través de la televisión. *Universitas Psychologica*, 13(2), 517-527. <https://doi.org/10.11144/Javeriana.UPSY13-2.ergu>
- Vences, N. A. (2009). Publicidad, roles sociales y discurso de género. *Revista Actes de Congènere: La Representació de Gènere a la Publicitat del Segle*, 2, 1-12.
- Walker, S. eta Barton, L. (1983). *Gender, Class and Education (Routledge Revivals)*. Routledge.
- Wigdor, G. B. (2018). Las violencias romantizadas: masculinidades hegemónicas en el capitalismo tardío y heteropatriarcal. *Aposta. Revista de Ciencias Sociales*, (77), 59-100.
- Ytarte, R. M., Barranco-Barroso, R. eta Martínez-Martin, I. (2019). *Educar en sexualidades e igualdad en educación social desde una perspectiva feminista*. Dykson. <https://www.torrossa.com/en/resources/an/4477316#page=31>
- Zaro, M. J. (1999). La identidad de género. *Revista de psicoterapia*, 10(40), 5-22.
- Zúñiga-Bustamante, J. (2021). Pedagogía crítica y discusiones sobre género. Adaptación de la foto voz como herramienta pedagógica en la clase de humanidades. *Comunicación*, 30(2), 60-69.

9. ERANSKINAK

Beste dokumentu batean daude, eranskinen irakurgarritasuna bermatu ahal izateko.